

FEJEZETEK A KÉPZŐMŰVÉSZETI ALAP TÖRTÉNETÉBŐL: A TAVASZI TÁRLAT ÉS
A „HÁROM T” A DOKUMENTUMOK TÜKRÉBEN

II. RÖVID SÉTA A „HÁROM T” ÉS AZ „ÖNKÖLTSÉGES KIÁLLÍTÁSOK” KÖRÜL¹

A magyarországi szocializmus kádári korszakának emlékét felidéző művészek elbeszéléseinek csakúgy, mint a pártállam kulturális politikájával foglalkozó elemzéseknek állandó motívuma a „három T”, a tiltás, a tűrés és a támogatás – elvileg a művekre, gyakorlatilag részben a művekre, részben a művészekre szabott – kategóriáinak emlegetése. Az emlékezők és az elemzők többé-kevésbé egybehangzóan állítják, hogy a „három T”-t Aczél György „találta ki”, mondjuk így: az 1957-től 1985-ig általa irányított művészetpolitika működési módjának leírásául.

A dolog azonban ennél bonyolultabb. Aczél György művészetpolitikája nem egyedül az övé volt. Az ő játéktérének megszabásában ugyanis döntő szava volt az aktuális nagypolitikai körülményeknek és az ezeket uralni igyekvő pártvezetésnek. Ezért optikai csalódás azt gondolni, hogy a támogatás, a tűrés és a tiltás kategóriáit Aczél György minden korszakban a maga ízlése és szándéka szerint definiálta és alkalmaztatta a művészeti életet irányító döntések során. Ráadásul a forrásokat tanulmányozva hamar kiderül: a támogatás, a tűrés és a tiltás „rendszerének” bevezetése minden művészeti ágban és műfajban más okból, máskor és másképp történt. Más elbírálás alá estek a szerzők politikai álláspontjának érthető kifejtésére alkalmas verbális művészeti ágak – az irodalom, a film és a színház – és a szavakkal nem élők – például a zene, a képzőművészet és az iparművészet. Az előbbiekekkel rendszerint a legmagasabb fórumok – eleinte az MSZMP Politikai Bizottsága és Titkársága, később a KB Agitációs és Propaganda Bizottsága – foglalkoztak, a zenében az alkotó súlya döntötte el az instancia fokát, a képzőművészetben és az iparművészetben a KB Tudományos és Kulturális Osztálya

és a Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti osztálya tartotta rajta a szemét.

A különbséget jól szemlélteti az MSZMP Politikai Bizottságának 1957. augusztus 6-án tartott ülése, amelyen a fő napirendi pontok között kerítették sort az „Előterjesztés irodalmunk helyzetéről” című szöveg megtárgyalására. Az Aczél György által fogalmazott és prezentált irat természetesen nem stíluskérdéseket taglalt, hanem az irodalmi élet depolitizálásáról és az írókkal való bánásmódról szólt. Ezt járta körül az a – szinte kizárólag politikai kérdésekkel és az egyes írókra kirovandó penitenciával foglalkozó – vita is, amelyben az irodalom mellett csak a filmről és a színházról – azaz az irodalmi „alapanyaggal” dolgozó műfajokról – esett szó; a zenéről, a képzőművészetéről, az iparművészetéről nem beszélt senki. A vita végén jegyzőkönyvbe foglalt (nem a nyilvánosságna szánt, hanem a publikálandó szöveg megfogalmazójául kijelölt Orbán Lászlót, a Központi Bizottság Tudományos és Kulturális Osztályának vezetőjét eligazító) határozatnak is csak az előbbieket érintő intézkedések voltak a témái.² A jó egy hónappal később, szeptember 12-én nyilvánosság elé tárt PB-határozat alaposan kibővítette és értelmezte az ülésen hamarjában megfogalmazott feladatokat. A 6. pontban³ például egyértelműen közölték az írókkal, hogy – bár, mint előzőleg leszögezték: nem várják el tőlük a „mindennapi élet apró kérdéseiben való politikai állásfoglalást” – vegyék tudomásul azt a „társadalmi megrendelést”, aminek teljesítését az MSZMP vezetése az „irodalomtól” elvárt.

Az idézett pont egyik mondatát – „A párt és a kormány elsősorban a szocialista-realista alkotások létrejöttét támogatja, de segítséget ad minden haladó, realista irányzatnak, s a bírálat jogát fenntartva

nyilvánosságot biztosít olyan nem realista irányzatoknak is, amelyek nem állnak szemben ellenségesen a népi demokráciával.” – később sokan a „három T” első megfogalmazásaként értékelték. Pedig a teljes szöveg nem erről szólt, hanem arról, hogy a Politikai Bizottság a „helyes” politikai álláspontot bemutató műveket rendeli mindazoktól, akik ezek előállítására hajlandók, és semlegességet ígér azokkal szemben, akik lemondtak az ötvenhatos október hagyományának nyílt képviselétéről.⁴

*

Az irodalom ügyeiről szóló határozat persze nem csak az írókat és a velük foglalkozó politikusokat, a „megfelelő belügyi szervek” munkatársait és az épp induló folyóiratok szerkesztőit, meg az ősz elejére ráncba szedett könyvkiadókat igazította el. Értettek belőle a többi művészeti ág pásttorai is: haladéktalanul kézbe kell venni a rájuk bízott műfajokat, és a helyes irány követésére szorítani művelőiket.

A Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti osztálya például – amint arról „A képzőművészet helyzetének főbb problémái” címmel írt, és Aczél György iratai közt fennmaradt⁵ 1957. november 24-i jelentésében beszámolt a munkáját felügyelő miniszterhelyettesnek és az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának – az alábbi intézkedéseket hozta a cél elérése érdekében:

a) A munkaelosztó bizottságnak az eddigi döntési joggal szemben javaslattevő joga van, a döntés jogát átmenetileg a minisztérium tartja fenn magának.

b) A megbízatások árazásánál az eddigi egységár helyett minden műfajnál alsó és felső határt állapítunk meg, hogy a műalkotások művészi értéküknek megfelelően legyenek díjazva.

c) A zsűri bizottságoknak ugyancsak javaslattevő joguk van, s a döntést a szaklektor az Alap vezetőjével egyetértésben gyakorolja.

d) A művészi érték elbírálásánál figyelembe kell venni a műalkotások eszmei igényességét, és művészileg egyforma alkotások közül az eszmeileg gazdagabb mű alkotója magasabb tiszteletdíjban részesül, minthogy az ilyen mű megalkotása művészileg is nehezebb feladat.

e) A kiállítások tervezésénél szakítunk az eddigi helytelen módszerrel, amely szerint a művész – kiállítandó anyagának elbírálása nélkül – kapott ígéretet kiállítás rendezésére. A kiállítások színvonalát növelni akarjuk, elsősorban a közönség megfelelő tájékoztatása érdekében.

f) A művészeti irányzatok kérdésében igen tágra nyitjuk a kapukat, elfogadunk és támogatunk minden olyan törekvést, amely humánus, emberileg igényes, és bármilyen mértékben hozzájárulhat mű-

vészetünk szocialista fejlődéséhez. Elsősorban kiállítási politikánkkal, s a jövő évben újra meginduló megbízásainkkal szeretnénk lehetőséget biztosítani arra, hogy a szocialista humanizmus fölénye a polgári humanizmussal szemben a művek érveivel bizonyosodjék be. Már eddig sem féltünk adminisztratív eszközöket alkalmazni az antihumanista szellemű művek kiállítása és állami terjesztése ellen, lehetővé téve ugyanakkor, hogy ilyen művek nem állami támogatás útján nyilvánosságot kapjanak.

g) Megváltoztattuk a zsűri bizottságok névsorát és a szűk körű lehetőségeknek megfelelően megtettük az első lépést, hogy ezekben pozíciónkat biztosítsuk.

h) Az eddiginél sokkal nagyobb mértékben foglalkoztunk a vidéki művészet támogatásával, kiszélesítjük a vidéki bolthálózatot, hogy ellátottságban ne legyen különbség a vidéki és a fővárosi művészek között.”

Ezekkel az intézkedésekkel egyértelműen a minisztérium kezébe került a képzőművészeti és az iparművészeti terület életlehetőségeinek teljes skálája. Azaz megteremtették „az állami irányítás lehetőségét”, és nyilvánvalóvá tették, hogy „a művészi minőségnek nem csak művességi, hanem eszmei kritériumai is vannak, s hogy ma nem születet olyan nagy értékű műalkotás, amely a szocializmus eszméjétől távol állna”. Illetve születet, de a feje fölött mindig ott lóg az „adminisztratív eszközök” alkalmazásának Damoklész-kardja, és „állami támogatás” híján nyilvánosságot sem kaphat, lévén minden kiállítóhely csakis „állami támogatás útján” elérhető.

Ezt a szűkkeblű és szoros felügyeletet annak ellenére vezették be, hogy a képzőművészeti osztály vezetője a jelentésben maga is kénytelen volt elismerni: „az ellenforradalom nyílt színvallás formájában a képzőművészek körében sokkal kevésbé jelentkezett, mint más művészeti területeken”. Így ő legfeljebb a lojális igazodás hiányát panaszolhatta, és a fiatalok által boldogan kipróbált eszközök sokfélesége ellen emelhetett kifogást, amikor kijelentette: „nem hagyhatjuk szó nélkül azt az eszmei elsekélyesedést, amely egész művészetünkben uralkodik. Véleményem szerint a Tavasz Tárlatnál is riasztóbb képet nyújtott az Ifjúsági Kiállítás, és igen elgondolkodtató a Derkovits díjasok eddigi munkája is. A szándékolt közönyösség, a polgári értelemben vett humanizmust is meghazudtoló szenvtelenség, az erőszakolt művészi képzeletvilágok teremtése jellemzi fiataljaink zömét.”

*

A Politikai Bizottság 1957. szeptember 12-én publikált határozatát kisvártatva újabb dokumentumok

kövezték. A Társadalmi Szemle 1958. júniusi számában a „kulturpolitikai munkaközösség” állásfoglalásaként a népi írókról jelent meg egy, főképpen politikai álláspontjukat kritizáló szöveg; a következő – július–augusztusi – számban pedig (Szigeti József Lukács Györgyöt támadó cikke mellett) a párt művészetpolitikájának megfogalmazása: „A Magyar Szocialista Munkáspárt művelődési politikájának irányelvei.”

Ez utóbbin – előbb Szigeti József, majd Aczél György koordinálásával – 1957 nyarán kezdett dolgozni egy sok tagból álló munkaközösség. Szövege igen sokféle változatban készült. Ezeket aztán újabb és újabb munkacsoportok és a különféle művészeti ágak képviselőitől összeülő művész-aktívák vitták meg, majd szétküldték a többi szocialista ország „testvérpártjainak”, akik ugyancsak reagáltak a szövegre, amelyet a kapott észrevételek alapján ismét átdolgoztak. A folyamat legvégén Aczél György közreműködésével Kádár János véglegesítette a dokumentumot.⁶

A közreadott „irányelvek” szövege még az 1957-es politikai bizottsági határozaténál is szigorúbb lett. Ennek a belső politikai helyzet alakulásán kívül – hiszen közreadása mindössze két hónap késéssel követte Nagy Imre és perbeli társai elítélését és a halálos ítéletek végrehajtását – még egy oka lehetett: a „testvérpártoknak” is meg kellett mutatni, hogy az általuk nyeregbe segített hatalom mindent keményen a kezében tart.

Ebben a fényben olvasandó például az a mondat, amely a „revizionizmus és az ellenforradalom számlájára” írta és kemény szavakkal kifogásolta, „hogy – főleg fiatal – művészeink egy részére nagy hatással vannak a polgári dekadencia különböző irányzatai a naturalizmustól a szürrealizmusig”, ezért aztán nem csoda, hogy „alkotásaikkal művészileg is zsákutcába jutottak”. És a folytatása is tanulságos: „Egyesek felújítanak olyan régi formalista törekvéseket, amelyekben a legjobb művészek nemcsak a szocialista, hanem a kapitalista országokban is már régen túljutottak. Mi nem értelmezzük vulgárisan a művészetek közérthetőségének helyes követelményét, mert a vulgáris értelmezés az ábrázolás elszegényedését idézi elő, s feleslegesen megköti a művész kezét ott, ahol kezdeményező készsége, önállóságának érvényesülése helyénvaló. De a művészeti dekadencia eszmei üressége, öncélú formarombolása és emberellenes tendenciája idegen a mi társadalmi rendünktől, idegen a szocialista humanizmustól. A párt semmiképpen sem nyugodhat bele abba, hogy a polgári dekadencia selejtes formalista termékei, s az ezek forrásául szolgáló nézetek gátlástalanul fertőzhessék népünk ízlését és művészeti életünk fejlődését.”

A program sem lett a helyzetleírásnál kevésbé erőszakos. Ellenkezőleg! Leszögezték ugyan, hogy: „A stílusvitákat hatalmi szóval, rendeletekkel nem lehet eldönteni,” de a mondat így folytatódott: „lehet és kell támogatni minden realista irányzatot, mert úgy véljük, hogy az igazán realista szándékú és szemléletű művész nem zárkózik el a dolgozó nép szocializmusért folytatott harcától és támogatja azt, a valóság tényeitől és a maga belső művészi indítékaitól vezérelve, a nép és a párt segítségével, előbb-utóbb eljut a szocialista realizmushoz. Művészeti életünkben a legnagyobb támogatást éppen ezért a szocialista realista törekvéseknek nyújtjuk. A művészetek fejlődéséhez szükséges erkölcsi és anyagi támogatás mellett messzemenő szabadságot biztosítunk a népet szolgáló művészeknek: a téma-választásban, a feldolgozás módjában, az irányzatok, a formakísérletezések kérdésében. (...) Mi ezt értjük alkotó szabadságon, éppen ezért elvetjük a művészet szabadságának individualista, polgári értelmezését, amely formakísérletezés ürügyén visszahúzó tendenciákat kíván érvényesíteni, és a problémák bátor felvetésének címkéjével ellenséges nézetek dugáruját próbálja művészeti életünkbe becsempészni.”

*

A szigorú szöveget szigorú intézkedések változtatták valósággá a képző- és az iparművészet térségein is. A Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti osztálya éppúgy, mint a Képzőművészeti Alap lektorátusa – és az alájuk rendelt zsűrorok – süket országnaként forgolódtak a tettek mezején, és jobb sorsra érdemes művek sorának megszületését akadályozták meg a kritériumok gyáva szűkítésével.⁷ A tiltás mellé rendelt másik eszköz – az „irányelvek” szellemében és rendelkezése szerint – a „szocialista realista” művek létrehozását premizáló támogatások osztogatása volt. A Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti osztálya is ennek a programnak a jegyében látott hozzá a feladat teljesítéséhez. Ehhez mindenekelőtt a „tematikus művek” megrendelését gondolták alkalmas eszköznek. A témák kézenfekvők voltak. Továbbra is fontosnak tartották az 1956-os év eseményeit „helyes” szemlélettel bemutató munkák pártolását. Ennek a programnak a jegyében akkortájt nem létezett közintézmény, amelynek falára ne akasztották volna ki sűrű sorokban az „ellenforradalom rémtetteit” sulykoló grafikai lapokat, a közterekre pedig hamar visszahelyezték az októberi napokban megrongált – és szükség szerint restaurált vagy újramintázott, újrafaragott – felszabadulási emlékműveket. És adódott új tárgykör is: a Tanácsköztársaság közelgő évfordulóját is munkák

sorának kellett köszöntenie az újabb – hetedik – Magyar Képzőművészeti Kiállításon.⁸

Később a Képzőművészeti Alapnak is jutott mecénási feladat.⁹ A képzőművészeti osztály – a Képzőművész Szövetség 1959-re megérett újrászervezéséhez időzítve – a felszabadulás 15. évfordulójára emlékeztető festészeti, grafikai és kisplasztikai művek megvalósítását célzó megbízások kiadására adott utasítást az Alapnak és a Képcsarnoknak, amelynek a megrendelt munkák begyűjtése, kifizetése és forgalmazása lett kiemelt feladata.¹⁰

*

A politikai helyzet eközben lassan enyhülni kezdett. 1961 decemberében, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának ülésén már elhangozhatott a később szállóigévé tett Kádár János-i mondat, akkor még így: „Aki nincs a Magyar Népköztársaság ellen, az vele van, aki nincs az MSZMP ellen, az vele van, aki nincs a Népfront ellen, az vele van.” Majd, nem egész egy évvel később ismét, akkor már egyszerűbb, s így megőrzésre és idézésre alkalmasabb módon, és nagyobb, nemzetközi figyelmet keltő fórumon: az MSZMP 1962. november 20-tól 24-ig tartott VIII. kongresszusának zárszavában, így: „Aki nincs ellenünk, az velünk van.”¹¹ Az idézett mondatot hitelesítette, hogy a jelszó mögé tartalom is került. A kongresszus határozata – például – módosította az egyetemi és főiskolai felvétel rendszerét: eltörölték a pályázók származás szerinti kategorizálásának rendszerét,¹² 1963. március 22-én pedig amnesztiát hirdetett az Elnöki Tanács.¹³

*

Az enyhültebb légkörben a képzőművészet irányítóinak is új módszerek után kellett nézniük. Ennek jegyében például a kulturális politikai vezetés már 1962-ben mérlegelni kezdte az Európai Iskola feloszlását követő másfél évtizedben végig kárhoztatott nonfiguratív munkák közönség elé bocsátásának lehetőségét. Aczél György iratai közt fekszik a képzőművészeti osztály 1217/1962 számú feljegyzése,¹⁴ amelyben Gádor Endre, az osztály frissen kinevezett vezetője javaslatot tett a „célkitűzéseinktől idegen, de tartalmukban nem ellenséges művészeti törekvések” (azaz a nonfiguratív alkotások) korlátozott nyilvánosságának megteremtésére a Múcsarnok által irányított Fényes Adolf Teremben. A feljegyzés nyomán Aczél György előterjesztés megfogalmazására utasította az osztályt. Az is elkészült, majd újabb lépés következett: Aczél személyesen konzultált róla a KB Tudományos és Kulturális osztályán Szecsődi Lászlóval, a művészet ügyeiért fe-

lelős alosztályvezetővel. Meg is egyeztek: évi négy kiállítást fognak engedélyezni, a Fényes Adolf Teremben, a kiállítani szándékozó művész költségére. A javaslat azonban – bár Aczél egyetértésével még bekerült a minisztérium 1962/63. évi munkatervének első fogalmazványába¹⁵ – végül nem jutott az Agitációs és Propaganda bizottság elé. Az ötlet elhalt, iratai további intézkedés nélkül Aczél György ad acta tett személyes papírjai közé kerültek. Hogy miért döntöttek így, arra nincsen bizonyíték – de talán kiszámítható. Volt külpolitikai oka és volt belső, művészetpolitikai oka is.

A külpolitikai ok az a kínos incidens lehetett, amit alighanem a szovjet képzőművészek konzervatív szárnya szervezett. 1962. december elsején a művészszovetség meghívására Hruscsov pártfőtítkárral-miniszterelnök elment a moszkvai „Manyézs”-ba, megnézni az össz-szovetségi képzőművészeti kiállítást – és az őt kalauzoló vezetőség, amelynek igencsak szúrta a szemét a tárlatra bekerült néhány avantgardista mű, az absztrakt képekhez és szobrokhoz terelte a művészeti ügyekben járatlan és igencsak gyenge ízlésű pártvezért. Hruscsov ordított: ilyet egy számár is képes festeni a farkával, ez nem művészet. Ráadásul a teremben ott volt az egyik kiállító,¹⁶ aki – ez se fordult elő túl gyakran a főtítkárral – ellentmondott neki, és megpróbált kiállni magáért és kollégáiért. Persze hiába. A konzervatívok elérték céljukat: kiiktatták a versenyből a modern irányzatokat. Ezt pedig a magyar vezetés sem hagyhatta figyelmen kívül – jobbnak láthatták, ha nem tesznek nyilvánosan deklarált engedményeket.

A belső okot pedig az építészek és a képzőművészek vitái jelenthették. A szocialista realizmus stílus-követelményét az építészet technológiai változásai a hatvanas évek elejére végképp kiiktatták a teljesítendő előírások köréből. Az új lehetőségek pedig megnövelték a tervezői szuverenitást és a tervezői öntudatot: az építészek mind többször kértek tematikamentes, sőt nonfiguratív munkát az épületeikbe. A Művelődésügyi Minisztérium és a Képzőművészeti Alap viszont ellenérzéssel reagált új igényeikre. A Művészeti Bizottságban – melyet 1962 nyarán az Alap igazgatója mellé rendelt a művelődésügyi miniszter, hogy segítsék és ellenőrizzék a kétezerrelékes és megbízások munkákkal kapcsolatos, eladdig a minisztérium képzőművészeti osztályának hatáskörében tartott döntések előkészítése során – is egyre többször keletkezett élénk vita az építészek igényei kapcsán. Végül 1963. január 28-án a bizottság tagjai és az Alap igazgatója egy Aczél György miniszterhelyettes, Trautmann Rezső építésügyi miniszter, valamint Darabos Iván – az MSZMP KB kulturális osztályának vezetője – részvételével megtartott bizottsági ülésen¹⁷ igyekeztek

kigondolni: hogy lehetne az építészeket új keletű igényeik feladására és a tematikus-figuratív művek további pártolására szorítani. Az itt eltervezett szigorítással sehogy se férhetett össze a másik téren tett – jóllehet csekély – engedmény. Így történt – vagy sem –; a „célkitűzéseinktől idegen, de tartalmukban nem ellenséges művészeti törekvések” nyilvános megmutatkozásának lehetőségei még évekig elnapolódtak; legközelebb 1966/67-ben, az „új gazdasági mechanizmus” előkészületei közben – és az MSZMP 1966. november 28-tól december 3-ig rendezett IX. kongresszusának főtitkári beszámolójától és határozataitól¹⁸ bátorítva – kerültek újra elő.

Az akkor formálódó új helyzetben ugyanis jóval több kellett primitív tiltásnál vagy a naturális tervgazdálkodás körülményei közt elég erős eszközt jelentő, évente ismétlődő tervjövahagyásnál és „politikai, eszmei ráhatás”-nál. Be kellett vetni az új gazdasági irányítás új körülményei által kínálgató érveket: a mindenkori politikai preferenciáknak megfelelő műveket megvalósulni és nyilvánosságra kerülni segítő pénzbeli támogatásokat, és a kevésbé tetszők sorsát megnehezítő, hasznukat lefőlöző elvonásokat.

*

A gazdaság irányításának új módszerei az eredeti elgondolások szerint csak a „termelő” ágazatokat érintették. A „nem termelők” – a kultúra, az oktatás, az egészségügy – irányításán és finanszírozásán nem akartak változtatni. Hamar kiderült azonban: erről szó sem lehet – hiszen a szellemi javak előállítása és terjesztése, az egészségügy intézményeinek fenntartása lehetetlen a „termelő” szféra közreműködése nélkül.

Ezért aztán alig ért véget a Központi Bizottság 1966. májusi háromnapos ülése, amelyen a gazdaság irányításának reformját elhatározták, a Művelődésügyi Minisztériumban is szóba kerültek a teendőik. A vezetői értekezleten hozott határozat szerint a miniszterhelyettesek feladata lett: „tegyenek javaslatot a megvizsgálendő kérdésekre, s azoknak a munka bizottságoknak az összetételére, melyek a tervezetek kimunkálásában részt vesznek”.

A munkabizottságok és a minisztériumi szakosztályok november végére „munkálták ki” tervezeteiket. Ezek azonban sehogy sem álltak össze egységes rendszerré. Ezért december negyedikén a minisztérium vezetése úgy döntött, hogy a miniszterhelyettesek által irányított szakterületek szerint haladva egyenként veszik sorra az elgondolásokat, és hozzák meg a továbblépéshez szükséges határozatokat.¹⁹

A kulturális terület ügyeinek tárgyalására 1967. január 23-án kerítették sort. A miniszter és helyettesei elé terjesztett – előzetesen már az Aczél György által irányított szakmai főosztályok és osztályok vezetői által is megvitatott, majd megbeszélésük után Aczél intenciói²⁰ szerint tovább formált – szöveg²¹ alkalmazkodott a decemberben rögzített szerkezeti előírásokhoz, és a gazdasági irányítás reformjának fogalomköreihez. Ennek következtében hiányoztak belőle az egyes művészeti ágakra vonatkozó részletezések. A „képzőművészet” szót például hiába keresnénk az irat betűtengerében. Felbukkant ellenben sok olyan – később elhíresült – kategória, amelyről már a főosztályvezetői értekezleten is beszéltek. Például a „támogatás”, a „tudomásul vétel” és a „tiltás”, azaz a máig emlegetett „három T”. Egyelőre még kiforratlanul, így: „Meg kívánjuk határozni gazdasági eszközökkel, az állami közvetett, vagy közvetlen támogatások összegével, hogy mi az, amit úgy ítélek meg a kultúrpolitika, hogy: »nagyon kell«, vagy »kell«, vagy »megengedhető«, vagy »eltűrhető«”. Melléjük a „tiltjuk” is belekerült persze a körbe, hisz az imént idézett szövegrész így folytatódott: „Fenntartva természetesen ezek után is a politikai vétőjog lehetőségét, amivel az eddigi évek tapasztalatai alapján csak a legkritikább esetben kívánunk élni.”

Az állami támogatásokat mindenesetre kategóriánként javasolta kiszabni az előterjesztő, megkülönböztetve a helyes, a közönségigényt kielégítő, és a „számunkra fontos, de ma még tömegigényt nem jelentő műveket”, amelyek „alapvetően állami támogatással jönnek létre”. Ennek finanszírozására pedig új pénzek akkumulálására – a később „giccsadónak” csúfolt kulturális járulékokból gyűjtendő „központi kulturális alap” létrehozására – tett javaslatot.

*

A „három T” fogalmainak az „új gazdasági mechanizmus” ügyéhez varrt, előbb ügyetlen, majd lekeredő felbukkanása alkalmat teremtett az önköltséges kiállítások régi tervének felmelegítésére is. Első lépésként a Képző- és Iparművészeti Lektorátus készített tervezetet²² – majd ennek nyomán a képzőművészeti osztály 1966 nyarán új előterjesztést. Ezt a szöveget Aczél György akkor még félretette – túl korai volt –, és csak egy fél év múltán, 1966. december 14-én tárgyalta meg az általa irányított művészeti főosztályok vezetőivel.²³ A javaslatot az értekezők „nem fogadták el”, hanem újabb szöveg megfogalmazására adtak utasítást (és persze útmutatást) a képzőművészeti osztály vezetőjének. Ez előbb Ilku Pál művelődésügyi miniszter elé került,

majd az ő jóváhagyása után, január 24-én Aczél György továbbította a KB illetékes osztályvezetőjének azzal a kéréssel, hogy terjessze az Agitációs és Propaganda Bizottság elé.

A bizottság azonban nem vette napirendjére az ügyet. A képzőművészeti osztály – nem tudván mire vélni a dolgot – 1967. április 11-én feljegyzésben érdeklődött Aczél Györgynél: mikorra várható a legfelsőbb fórum döntése. A választ – Aczél nevében, szokás szerint – a titkárság vezetője adta meg, ráírva a feljegyzésre: „Gádor e! Agit. Prop. külön nem tárgyalja, de elfogadott dolog – a jav. szerint dolgozzanak. IV. 14. Katráné.”

Igy is történt. Az MSZMP KB osztályvezetői székéből – a Központi Bizottság titkárává frissen megválasztott Aczél György posztjának betöltésére küldött – Orbán László miniszterhelyettes aláírásával 1967. május 4-én a tennivalókat bőven részletező levélben²⁴ utasították a Lektorátus igazgatóját: iktassa be a budapesti és a vidéki kiállítások tervezési és engedélyezési folyamatába az „önköltséges” tárlatok kategóriáját, és szervezze meg, hogy ezek Budapesten is, vidéken is csak kisebb bemutatótermekben nyílhatnak meg.

A folyamat azonban még ezzel sem indult meg. A Múcsarnok csak 1968 elején jelezte a minisztérium képzőművészeti osztályának: két „önköltséges kiállítás” megrendezése is szerepel a Lektorátus által részére küldött első félévi kiállítási tervben.²⁵ Levelükben azt is jelezték, hogy 5000 forint volna a teljes, 2500 a fél önköltség, plusz a propaganda-költségek.

A minisztérium a levél nyomán felhatalmazta a Lektorátust: a kiállítani kívánók közül ezentúl mindig jelölje ki azokat, akik csak önköltséges kiállítást rendezhetnek, egyszersmind kategorizálja is a pályázókat, ki fizessen teljes térítést és ki legyen „félpénzes”. Ezt követően néhány évig egypár Fényes Adolf termi tárlatot valóban „önköltséges” kiállításként engedélyeztek.²⁶

Sok ilyen bemutatóra azonban nem került sor. Egyszerűen nem volt már értelme, mert amikor a hivatali processzus kiőrlötte az általa alkalmazni kívánt – megengedő, de a „túrt” stílustendenciák művelőit azért kordában tartó – új szabályokat, az élet rég túllépett a kitűzni vélt határokon.²⁷

A hatvanas évek elején ugyanis a legkülönbözőbb alternatív kiállítóhelyek szerveződtek. Eleinte néhány magánlakás adott teret az avantgárd művészeknek. Ilyen volt Budapesten Petri Galla Pálnak (a források más részében Petrigalla Pál) a Vécsey utca 3. számú ház harmadik emeletén levő lakása, ahol esténként hanglemez-bemutatókat és irodalmi esteket is rendezett a házigazda.²⁸

Az évtized közepétől aztán egymás után léptek be a kiállítóhelyek körébe a Budapesti Műszaki Egyetem kollégiumai²⁹ és KISZ-klubjai,³⁰ a Központi Fizikai Kutatóintézet KISZ klubja,³¹ a Magyar Építőművészek Klubja³² és a Fiatal Művészek Klubja.³³ Hozzájuk hasonló szellemmel adott lehetőséget 1968-ban és 1969-ben az avantgárd tendenciák legismertebb képviselőinek Deák Ferenc utcai házának földszinti nagytermében a modern szellemben ipari létesítményeket tervező IPARTERV vállalat.³⁴

Ezek a helyek ugyan elvileg zártkörűek voltak, azaz kevesek számára tették lehetővé a túrt vagy tilalmas művek élvezetét, a gyakorlatban azonban a megnyitókön részt vett a kiállítók teljes baráti köre, és utána se volt lehetetlen bejutni – oda is ment minden fiatal értelmiségi, akihez egyre növekvő körökben eljutott a tárlatok híre.

Fontossá vált továbbá a hatvanas évek elejétől fogva sok – jobbára külvárosi – kultúrotthon, például a Kassák Lajos Művelődési Ház,³⁵ a rákosligeti, ahol a helyi Művészetbarátok Köre működött,³⁶ az újpesti hajógyár művelődési otthona,³⁷ a pécsi Ércbányász Klub,³⁸ az Építők Műszaki Klubja,³⁹ és folytatható volna a sor még sokáig. De egyre többször kaptak helyet a modern stílusú munkák a Képcsarnok által fenntartott üzletek némelyikében – például a Mednyánszky Teremben⁴⁰ és a grafikák árusítására létrehozott Dürer Teremben.⁴¹

A végére maradtak a legfontosabbak. Körükből élre kívánkozik a Székesfehérvári István Király Múzeum, amelynek emeleti termében és a megyei könyvtár előcsarnokaként is fungáló, de a múzeum által használt Csók István Képtárban 1963-tól két fiatal művészettörténész, Kovalovszky Márta és Kovács Péter egymás után rendezte a huszadik század magyar művészetét prezentáló sorozatát, és a modern magyar művészet jelentős társulásait és embereit bemutató egyéni és csoportos kiállításokat.⁴² Kisvártatva melléjük zárkózott a pécsi Janus Pannonius Múzeum.⁴³

Az 1958-ban alapított Fiatal Képzőművészek Stúdiója is egyre merészebben működött. Már a hatvanas évek elején sem tagadta meg éves kiállításain a helyet a modernebb szemléletű tagoktól,⁴⁴ 1966-ban azonban nem volt hajlandó hivatalos zsűri elé bocsátani az éves tárlat anyagát, sőt mi több, külön termet biztosított modern szemléletű művekkel kiálló tagjainak az Ernst Múzeum egyik utcai helyiségében.⁴⁵ Ugyanők, igaz, hogy kiszámíthatatlanul, de mind többször kaptak kisebb, de jó helyen, például a Kulturális Kapcsolatok Intézetének (a Múcsarnok által működtetett) Dorottya utcai bemutatótermében lehetőséget egyéni kiállítás rendezésére.⁴⁶

Ilyen körülmények között – érthetően – egyre kevesebb igénylője akadt a félreeső és csak kevés ember által látogatott Fényes Adolf Teremnek, és a hivatal is egyre ritkábban sorolta az „önköltséges kiállítások” körébe a bemutatandókat, míg végül, valamikor a hetvenes évek elején el is enyészett ez a tíz esztendővel korábban nagy engedménynek szánt kategória.

Akikre pedig eredetileg szabták – az ötvenes évek végén és a hatvanas évek folyamán pályára lépett, kezdetben a felsorolt klubokban, művelődési házakban szerepelt igen tehetséges generáció – a hetvenes évek végére jelentős mesterré érett, a nyolcvanasoktól fogva pedig a magyar képzőművészet itthon is, külföldön is szívesen mutatott reprezentáns nemzedéke lett.⁴⁷ De ez már másik történet.

FÜGGELÉK

FORRÁSOK⁴⁸

1. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 51. doboz, 63. dosszié

[Iktatás nélküli irat]

Feljegyzés

Aczél elvtársnak

Tárgy: a képzőművészeti terület fejlődésének néhány lényeges kérdése

Az elmúlt évben, és különösen az elmúlt félévben igen erős politikai konszolidáció történt, amelynek erősségét mutatja, hogy művekben nyilvánult meg. Példa erre néhány nagyobb szabású pályázaton való részvétel, különösen a Köztársaság téri pályázat élénk és sikeres visszhangja a fiatalok körében. Példa az is, hogy a jövőre meghirdetett tanácsköztársasági pályázaton úgyszólván minden tehetséges művésznünk részt vesz, és csak a megbízásra igényt tartó munkák száma eléri a négyszázat.

Az elmúlt év kiállítási programjában különféle művészeti irányzatok nagyobb változatossággal szerepeltek, mint az előző években. Ez időnként kétséges visszhangot váltott ki, de végül is sokkal elevebb kutatásra ösztönözte a fiatalokat, mint az azelőtti, meglehetősen uniformizált hangú posztimpreszionista jellegű tárlatok. A kiállítások színvonala határozottan emelkedett.

Jelentős színvonal emelkedést értünk el a közönségnek eladott művek terén is, bár ennek további javítása soha nem kerülhet le a napirendről. Ez annál is fontosabb, mert a képzőművészetre fordított állami támogatás állandó csökkenése mellett rohamosan emelkedik a közönség vásárlása, elsősorban a munkások körében (bányavidékek, nehézipari központok), valamint a parasztek körében is. A képzőművészeti alapok első nemzetközi konferenciája, amit igen számottevő eredménnyel a közelmúltban tartottunk meg Budapesten, ezt a tényt, mint munkánk egyik legnagyobb eredményét értékelte. Különösen kiemelte ezen belül az iparművészeti tárgyak terjesztésében végzett igen jelentős munkát, ez ugyanis a legközvetlenebbül hat az emberek mindennapi környezetének meg-

változására, és ezen keresztül ízlésük, igényük fejlesztésére.

A képzőművészeti alapok konferenciájának vitái és határozatai alapján a művészi munka támogatásának újfajta módszereire is rátérhetünk, így pl. a művészi alkotómunkának a baráti országokba történő nagyobb szabású tanulmányúttal való segítésére. Ezt a jövőben összekötjük nagyobb szabású kiállításcserevel is.

A magyar képzőművészet az elmúlt évben jelentős nemzetközi sikereket aratott. Nem hivatkozva a kisebb kiállítások sikerére, vagy a brüsszeli világkiállítás pavilonjában felállított művek számunkra nem teljesen elfogadható nemzetközi elismerésére, elég a következőket említenünk: a forradalmi kiállítás szovjetunióbeli visszhangja, a velencei Biennále magyar pavilonját ért elismerések (haladó olasz kritikusok szerint a Biennalén szereplő szocialista országok kiállításai közül a miénk a legjobb), a Képzőművészeti Alapnak a párizsi Salon Populiste-ben (haladó szellemű kiállítási intézmény) bemutatott, túlnyomóan fiatalokból álló kiállításának sikerére. A kiállítás jelentős dicséretet kapott a francia párt-sajtóban, és egyik művésznünk, Sarkantyú Simon, megnyerte a Salon Populiste díját.

A külképviseletektől fokozottabb segítséget várunk olyan országokban való kapcsolatok kiépítését illetően, amelyekkel nincs kulturális egyezményünk. Igen kevés személyes tapasztalatunk van, és sokkal többet kellene tudnunk arról, hogy pl. melyik országból kit hívhatnánk meg, hová milyen anyagot küldhetnénk, ill. milyen szervekkel, kiállítási intézményekkel állhatnánk kapcsolatban. (...)

Minden irányú nemzetközi érdeklődésre igényt tartó jövő évi terveink egyike: olyan kiállítás és tanácskozás szervezése, amely az építészetnek és a képzőművészetnek közös fejlődési problémáit, közös művészeti, vagy tervezési kísérleteit mutatja be, [különös tekintettel] arra a követelményre, amit a képzőművészet további fejlődésében az építészettel való szerves együttműködés jelent.

Jövő év tavaszán a tanácsköztársasági évforduló alkalmából rendezzük meg legközelebbi nemzeti kiállításunkat, amelyen szerepelni fognak a tanácsköztársasági pályázat legjobb művei is.

Ősztől kezdődően vándorkiállításokat fogunk rendezni (esetleg külföldön is) annak a pályázatnak az anyagából, amely a legszebb magyar versek antológiájához készült illusztrációkat foglalja magában.

1958. VII. 7.

Aradi Nóra

2. MNL OL XIX-I-4-m, Művelődésügyi Minisztérium Képzőművészeti Önálló Osztály iratai, 8. doboz, „Képzőművészeti Alap” dosszié

73.025 /1959. június 11.

[Az előzmény:]

A MKISZ 1959. VI. 8-án kelt, iktatás nélküli levele, melyben Pogány Ö. Gábor főtthár közölte, hogy a Titkárság „foglalkozott a Képzőművészeti Alap keretén belül kiosztandó megbízások kérdésével és az alábbi művészeket javasolja megbízásban részesíteni: Áron Nagy Lajos, Bartha László, Benedek Jenő, Béres Jenő, Breznai József, Burghardt Rezső, Csáki Maronyák József, Csernus Tibor, Erdős Géza, Gera Éva, Gerzson Pál, Imre István, Iván Szilárd, Kántor Lajos, Kling György, Kohán György, Kristóf János, Kurucz D. István, Konfár Gyula, Mácsai István, Miklósi Mária, Molnár József, Móricz Sándor, Pirk János, Ridovics Ferenc, Scholtz Erik, Szentgyörgyi Kornél, Tóth Imre, Udvardi Erzsébet, Újvári Lajos, Veszprémi Endre, Berényi Ferenc, Baranyó Sándor, Bokros László, Németh József.”

[A válasz: a Képzőművészeti Önálló osztály 73.025/1959 számú levele a Képzőművészeti Alap igazgatójának – melyben elrendelte a megbízások kiadását. A levél másolatát az osztály megküldte a Szövetségnek is. A levél:]

Képzőművészeti Alap igazgatójának

Budapest V.

Báthory u. 10

A Minisztériumnak, valamint a Szövetségnek jelzett sokirányú kérés és igény alapján kérem Igazgató elvtársat, hogy a Képcsarnok Vállalat indítsa el az alábbi jelentősebb akciókat:

1.)

A Képzőművészeti Alap és a Szövetség javaslatai alapján megbízások kiadása tematikus képekre, a terjesztésre kerülő anyag eszmei gazdagítása céljából. Egyben jóváhagyom az Alap azon javaslatát, hogy a terjesztésre szánt anyagnak egy részét félbizományi formában vegye át (...) Az egyes megbízások keretösszege 4.000 – 10.000 Ft.

A Szövetség javaslata alapján megbízások kiadását az alábbi művészek részére kérem: Áron Nagy Lajos, Bartha László, Benedek Jenő, Béres Jenő, Bolgár József, Breznay József, Burghardt Rezső, Csáki Maronyák József, Csernus Tibor, Erdős Géza, Gera Éva, Gerzson Pál, Imre István, Iván Szilárd, Kántor Lajos, Kling György, Kohán György, Konecsni György, Kristóf János, Kurucz D. István, Konfár Gyula, Mácsai István, Miklósi Mária, Molnár József, Móricz Sándor, Pirk János, Ridovics Ferenc, Scholtz Erik, Szentgyörgyi Kornél, Tóth Imre, Udvardi Erzsébet, Újvári Lajos, Veszprémi Endre, Berényi Ferenc, Baranyó Sándor, Bokros László, Németh József.

2.)

Kérem, hogy a Képcsarnok Vállalat adjon ki sokszorosított grafikai megbízásokat a felszabadulás 15. évfordulójának, illetve a 15 éves szocialista építésnek a tárgyköréből, erősen hangsúlyozva a megbízásoknál a témaválasztás táji jellegét (így pl. a felszabadulás történetének helyi vonatkozásai, a szocializmus építésének helyi vonatkozásai).

A megbízandók névsorára a Képzőművészek Szövetsége tesz javaslatot; a megbízás módjait, menetét a Képcsarnok Vállalat dolgozza ki. Ennek az anyagnak a zsűrizésére a grafikai lektor állítson össze állandó zsűribizottságot.

Tekintettel arra, hogy az ország keleti megyéiben a felszabadulási évforduló megünneplésére már a f. év őszén sor kerül, kérem a megbízások mielőbbi előkészítését. A személyi kijelölés napokon belül megtörténik.

3.)

Az általánosan, de a felszabadulási évfordulóval kapcsolatban különösen jelentkező politikai kisplasztika iránti igény lehetővé teszi a számunkra, hogy a legegészségesebb mederbe tereljünk a kisplasztikai terjesztés körül mutatkozó jelenlegi nem kívánatos helyzetet. Szükség mutatkozik felszabadulási tárgyú érmekben, felszabadulási, vagy egyéb politikai tárgyú plakettekben, különféle méretű portrészobrokban (Marx, Engels, Lenin), valamint politikai tárgyú kisplasztikákban – kerámia, vagy bronz anyagban, esetleg műanyagban. Ezeket a feladatokat részben megbízások, részben nyílt pályázatok formájában kívánjuk megoldatni. A megbízásokra a Szövetség tesz személyi javaslatot. A megbízásokat, akár az előbbi esetekben, az Alap adja ki. Pályázat-igényes feladatoknál a Szövetség írja ki a pályázatot, a Képcsarnok lebonyolítja.

A politikai tárgyú kisplasztikai terjesztésen belül helyes volna a már elkészült, vagy készüléfélben lévő legjobb emlékművek kis mintáinak terjesztése is. Kérem az Alapot, hogy a Képcsarnok Vállalat dolgozza ki az ily módon sokszorosításra kerülő kü-

lönféle plasztikai munkák jogdíj-rendszerét, ill. a tiszteletdíj kifizetésének módozatait.
Budapest, 1959. június 10.

*

[A Szövetség 1959. július 2-i válasza a képzőművészeti osztály 73.025/1959 sz. intézkedő levelére, saját iktatás nélkül, Plesznivy Károly titkár aláírásával – minisztériumi iktatószáma: 73.233/1959. július 8.]

Művelődésügyi Minisztérium
Képzőművészeti Önálló Osztály
Aradi Nóra elvtársnőnek
Budapest

Értesítjük Önöket, hogy a 73.025 sz. (VI. 10-én kelt) levelükben közölt feladatokat a Képzőművészeti Alappal egyetértésben megbeszéltük, és ezzel kapcsolatban az alábbi határozatokat hoztuk, melyekre kérjük szíves jóváhagyásukat.

I.

A festő megbízások kiadása 1959. július 3-án történik a Szövetségben, az alábbi művészek részére: Áron Nagy Lajos, Csernus Tibor, Gerzson Pál, Németh József, Bokros László, Baranyó Sándor, Konfár Gyula, Berényi Ferenc, Bartha László, Benedek Jenő, Béres Jenő, Breznay József, Tallós Ilona, Burghardt Rezső, Csáky Maronyák József, Ridovics Ferenc, Tóth Imre, Ujváry Lajos, Bolgár József, Mácsay István, Erdős Géza, Gera Éva, Imre István [utólagos jegyzet, kézírással: „Törölve, rézkarcra kapott megbízást, Plesznivy et. közlése”], Iván Szilárd, Kántor Lajos, Kling György, Kohán György, Kristóf János, Kurucz D. István, Miklóssi Mária, Molnár József, Móric Sándor, Pirk János, Szentgyörgyi Kornél, Udvardy Erzsébet, Veszprémi Endre, Konecsni György, Somogyi János.

A Minisztérium által korábban jóváhagyott listán az alábbi módosításokat voltunk kénytelenek eszközölni:

1. Tekintettel arra, hogy Scholcz Erik – és erről a Szövetség nem tudott – gobelin megbízásra javasolt, ezért jelenleg festő megbízást részére kiadni nem kívánunk. A művész ilyen irányú intézkedésünket örömmel vette tudomásul.

2. A Képzőművészeti Alap tudomásunkra hozta, hogy korábban a Munkaelosztó Bizottság öt művész részére Marx-Engels-Lenin olajportrait sorozat készítésére megbízást adott. Tekintettel arra, hogy ez irányban mind ez ideig konkrét intézkedés nem történt, s mivel az öt művész közül három szerepel az általunk javasolt listán, így a megbízások számát két művésszel növeltük. Így a megbízások keretén belül Konecsni György, Csáky Maronyák József, Ék Sándor, Rákosi Zoltán és Czene Béla olajportrait sorozatot készít, az általános megbízási feltételek mellett.

A Képzőművészeti Alappal történt megállapodásunk értelmében a megbízások végleges határidejét 1959. október 1-ben, a zsűri időpontját 1959. augusztus 1-ben, szeptember 1-ben és szeptember 25-ben állapítottuk meg.

A megbízásoknál az irányárként 4.000 Ft minimum és 10.000 Ft maximális összeg szerepel, mely értékhatáron belül a Bíráló Bizottság állapítja meg a tiszteletdíjat. A beküldésre kért képek minimális mérete 80 × 100 cm. *Előleget az kaphat, aki valóban rászorul, és kéri.*

II.

A grafikai megbízások kiadása az alábbi szempontok alapján történik.

A Képcsarnok összeállította a megbízásokkal kapcsolatos megyei, ill. területi igényeket, melyeket figyelembe véve készítettük el személyekre és területekre bontott javaslatunkat:

Miskolc (rézkarc)	Lukovszky László, Barczy Pál
Borsod megye (rézkarc)	Feledi Gyula
Heves megye (rézkarc)	Ősz Dénes, Kondor Béla
Pest megye (rézkarc)	Varga Nándor Lajos, Beron Gyula
Baranya megye (rézkarc)	Kass János, Simon Béla, Sajtos Gyula
Zala megye (rézkarc)	Varsányi Pál, Redő Ferenc
Csongrád megye (rézkarc)	Gacs Gábor, Novák Lajos
Nógrád megye (rézkarc)	Vati József, Szász Endre
Vas megye (rézkarc)	Rozanits Tibor, Csanády András
Veszprém megye (rézkarc)	Nyári Lóránt, Kórusz József
Szabolcs megye (rézkarc)	Csiszta Mihály, Váci András
Tolna megye (linó)	Würtz Ádám, Major János
Hajdú megye (rézkarc)	Csergezán Pál, Kondor Lajos
Bács-Kiskun megye (rézkarc)	Konstantin László, Varga Gyula
Békés megye (rézkarc)	Kluták István, Görög Rezső
Győr megye (rézkarc)	Aszódi Weil Erzsébet, Imre István
Szolnok megye (rézkarc)	Mészáros Lajos, Gácsi Mihály
Fejér megye (rézkarc)	Pálfalvi János, Csaszka Ilona
Somogy megye (rézkarc)	Stettner Béla, Reich Károly
Komárom megye (linó)	Váli Zoltán, Háy Károly
(...)	

A megbízásokat a Szövetségben osztjuk ki június [sic!] 7-én, d. u. 3, 4, 5 órakor. A több lépcsőben való kiosztást a megyék szerinti más-más határidő teszi szükségessé. Így az első beküldési határidő (*a keleti megyék részére*) 1959. augusztus 15., a második beküldési határidő (*a középső megyék részére*) 1959. november 15., a harmadik (*határidő a nyugati megyék számára*) 1960. február 15. A határidők a zsűrizés időpontját is jelentik.

A kiutazási költségek fedezésére a Képzőművészeti Alap vezetősége 2.000 Ft munkaelőleget folyósíthat. A művész tiszteletdíját a példányszámtól és az elfogadott lapok számától függően a Bíráló Bizottság állapítja meg, melyet a Képcsarnok a lemez átadását követő 8 napon belül folyósít.

A grafikai megbízások elbírálására a Minisztérium és a Szövetség külön zsűrit javasol, melyen feltétlenül részt vesznek a helyi szervek megbízottai, valamint a Pártközpont Tudományos és Kulturális Osztályának és a Budapesti Pártbizottság kultúrosztályának képviselői.

Egyébként mind a festő, mind a grafikai, majd az elkövetkező szobrász megbízásokra is a Képzőművészeti Alap, ill. a Képcsarnok írásbeli megállapodást köt a művészekkel

(...)

Plesznivny Károly titkár

[A Szövetség fenti levelét kézhez véve a képzőművészeti osztály levelet írt a Képzőművészeti Alapnak; és másolatát egyidejűleg megküldte a Szövetségnek is:]

Képzőművészeti Alap igazgatójának

Budapest V.

Báthory u. 10

Hivatkozással 73.025/1959 sz. átiratunkra értesítem a következőkről:

A Magyar Képzőművészek Szövetsége f. hó 7-én kézhez vett levelében közölte, hogy ugyanazon a napon adja ki a Képcsarnok a felszabadulás 15. évfordulójára készítendő grafikai sorozatok megbízásait. A megbízások kiadásánál jelen volt a Képzőművészeti osztály képviselője.

Igen komoly kérdésként merült fel az ország keleti megyéi részére készítendő sorozatok korai határideje: augusztus 15. Véleményem szerint erre a határidőre nem lehet 5 db olyan rézkarcot készíteni, amelyek a tartalmi és minőségi igényeknek feltétlenül megfelelnek. E művészeknek el kell utazniuk a kijelölt megyébe, megismerni a megye 15 éves fejlődésének legfontosabb tényezőit, mindezek alapján politikailag jelentős, magas színvonalú műveket kell létrehozniuk – aránylag nagy méretben. Ez a feladat 5 hét alatt nehezen oldható meg. A később kiadott megbízások következményeként el kell készülnünk arra, hogy néhány megye részére nem adhatunk ki megfelelő színvonalú sorozatot.

A körülmények megfontolása után a következőket javaslom.

A Képcsarnok sürgősen vizsgálja meg, hogy melyek azok a keleti megyék, ahol szeptembernél később ünneplik a megye felszabadulásának évfordulóját. Ezekben a megyékben a művek beküldési ha-

táridejét helyes lenne szept. 15-, ill. október 15-ben megállapítani.

Azokban a megyékben, amelyekben feltétlenül szeptemberben kell megjelennie az albumnak, harmadik művész bekapcsolását tartom szükségesnek. Kérem, hogy amennyiben javaslatommal egyetért, a szükséges intézkedést megtenni szíveskedjék.

Budapest, 1959. július 8.

Czéh József osztályvezető

[A grafikai sorozatokból a képzőművészeti önálló osztály is vásárolt. Nem a teljes sorozatokból rendeltek, hanem 50 különböző lapot választottak ki, és mindegyikből 8 példányt kértek, a 100 Ft-os árból 9% engedménnyel, összesen 36 400 Ft értékben. A lapokat részben külföldi kiállításokra, részben belföldi kiállításokra szánták – ennek megfelelően az ú. n. vándorkiállítási keretből utalták át a pénzt. A vonatkozó irat helye és iktatószáma: MNL OL XIX-I-4-m, Művelődésügyi Minisztérium Képzőművészeti Önálló Osztály iratai, 9. doboz, 74.043/1959. december 22. A sorozatokból egy-egy példányt a Magyar Nemzeti Galéria grafikai osztálya is megkapott.]

[A portrékra, plakettekre és érmekre kiadandó megbízások kiadása – anyagi fedezet híján – elhúzódott. Az ezzel kapcsolatos levélváltások helye: MNL OL XIX-I-4-m, Művelődésügyi Minisztérium Képzőművészeti Önálló Osztály iratai, 9. doboz, 73.343/1959. augusztus 4. iktatószámmal.]

1. levél

[A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének levele Szilárd Györgynek, a Képzőművészeti Alap igazgatójának:]

Képzőművészeti Alap

Szilárd György igazgató elvtársnak

Budapest

A Képzőművészeti Önálló osztály utasítása alapján közöljük, hogy az alábbi szobrászok részére kérjük megbízások kiadását.

Érem: Kiss Sándor, Kiss Nagy András, Csúcs Ferenc, Engels József, Martsa István.

Portrait: ifj. Szabó István, Vasas Károly, Szlávics László, Kovács Ferenc, Mészáros Dezső, Hajdu Sándor, Halmágyi István.

Kisplasztika: Simon Ferenc, Bolgár Judit, Varga Miklós, Somogyi Árpád, Mészáros Mihály, Csontos László, Radó Károly, Segesdi György.

A fentiekre vonatkozóan kérjük a többi megbízáshoz hasonlóan intézkedésüket.

Pogány Ö. Gábor főtitkár

2. levél

[Fenti levelet Szilárd György – saját, 14.923/59 számú, 1959. július 20-án kelt levele kíséretében – beküldte a minisztériumba, és kérte, hogy a képzőművészeti osztály közölje vele esetleges észrevételeit.]

3. levél

[A Képzőművészeti Önálló Osztály 73.343/1959-es iktatószámával válaszolt a beadványra:]

Képzőművészeti Alap igazgatójának
Budapest V.
Báthory u. 10

A Szövetség által a Képcsarnoki szobrász-megbízásokra tett személyi javaslat érem és plakett művészi névsorával egyetértek. Kérem a névsor kiegészítését Csillag István szobrászművésszel.

A portré és kispasztikai megbízásokra tudomásom szerint nincs meg a szükséges költségfedezet, ezért a megbízások kiadásának elhalasztását indokoltan tartom. Amennyiben a Képcsarnok később meg tudja oldani a portré és kispasztikai megbízásokat, új javaslat kidolgozását kérem, mivel a Szövetség által adott névsor 1959. június 10-i levelem 3. pontjának megvalósítását csak részben oldja meg.

Budapest, 1959. július 31.

K. Aradi

3.

MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 17. doboz

Iktatószámok:

Képzőművészeti osztály: 1217/1962

Aczél György titkársága: 790/A/962

I. irat:

Javaslat

az absztrakt-nonfiguratív művészeti irányzatok bemutatási lehetőségeire

Művészeti életünk fejlődő módszerei, az adminisztratív módszerek mellőzése, a viták és a meggyőzés elsőbbsége, s végül az utóbbi hónapok művészeti vitái szükségessé és lehetővé teszik azt, hogy célkitűzéseinktől idegen, de tartalmukban nem ellentétes művészeti törekvések is nyilvánosságot kaphassanak.

Ezt a célt két módon oldhatjuk meg:

1./ Az absztrakt nonfiguratív csoport állami költségen létesített és fenntartott külön kiállítóhelyiséget

kap, amelyben saját költségen rendezett kiállításokat tarthatnak.

2./ A második lehetőség az, hogy az érintett művészek módot kapnak műveiknek a meglévő kiállítóhelyiségek egyikében történő bemutatására, pld. A Fényes Adolf Teremben, évenként 3–4 kiállítás keretében.

Véleményem szerint az első lehetőség veszélyes és túlzott lenne. Egyrészt az absztrakt művészek csoportja nálunk számbelileg nem olyan jelentős, hogy egy önálló kiállítóhelyiséget ki tudna használni. A könnyű kiállítás lehetősége olyan művészeket is a csoporthoz vonzana, akik eddig nem tartoztak hozzájuk, de – általában műveik gyengesége miatt – kiállítási lehetőséget nem kaptak. Ez a folyamat szükségtelenül erősítené a csoportot. Az önálló helyiség – ismerve az érintett művészek és művészettörténészek módszereit és mentalitását – más veszélyekkel is jár. Olyan harci bázist teremtené, amelynek felhasználásával, erőteljes propaganda tevékenységgel sok ingadozó művészt és „ellenzéki” megnyilvánulásra hajlamos közönséget egyaránt, kulturális célkitűzéseink elleni fellépésre szerveznének. Figyelembe kell venni azt is, hogy önálló kiállítóhelyiség esetében a létesítési és fenntartási költségek és általában az állami ráfordítás arányosan magasabb lenne az absztraktoknál, mint a realista irányzat képviselőinél, hiszen jóval kevesebben vannak.

A második lehetőség (Fényes Adolf Terem) esetében a kiállítások külsősége azonos lenne az ott rendezett többi kiállításával, de külön propagandára, előadásokra, tüntető demonstrációkra sokkal kevésbé nyílnék lehetőség, mint az önálló helyiség esetében. Magát az elvet – a művek bemutatásának lehetőségét – ez esetben is teljes mértékben biztosítani lehetne. Ezzel a lehetőséggel két esetben már eddig is élhetett az absztrakt művészi csoport, hiszen Tahi-Tóth Nándor és Schéner Mihály kiállítása tartalmilag vitathatatlanul ide tartozott.

Osztályunk javasolja, hogy a két lehetőség közül a második – a Fényes Adolf Teremben rendezendő évi 3–4 kiállítás – valósuljon meg.

Budapest, 1962. máj. 23.

Gádor Endre

[A feljegyzésen kézírásos rájegyzés: „Gádor e. Szilárd e-ssal közösen tegyenek előterjesztést, kéri Aczél et. VI. 8. Katráné”]

II. irat:
Feljegyzés
Aczél elvtársnak

Szilárd elvtárral megbeszéltem az absztrakt, ill. nonfiguratív irányzatok művészei részére kiállító helyiség megnyitásának lehetőségét.

Szilárd elvtárs tájékoztatása szerint helyiség szerzésére nincs mód, hiszen évek óta nem tudják megoldani ez ok miatt egy reprezentatív iparművészeti bolt megnyitását. Tehát nem feltételezhető, hogy néhány éven belül bárhol kiállító termet kaphatnánk.

Amennyiben valamilyen oknál fogva a helyiség probléma meg is oldódna, úgy Szilárd elvtárs osztja a mi álláspontunkat, hogy egy ilyen lehetőség egyrészt állami támogatást igényel, és ellentétes célkitűzéseinkkel, másrészt alkalmat teremtene az absztrakt, vagy más nyugati irányzatokat képviselő művészek számszerű növekedésére és gyülekező helyül szolgálna részükre. Ez fokozná eltávolodásukat a realista irányzatok képviselőitől, amivel mi magunk erősítenénk táborukat.

Szilárd elvtárs véleménye kiállításainkkal kapcsolatban az volt, hogy a Fényes Adolf teremben évente 3–4 alkalommal rendezzenek kiállítást és a rendező művész fizesse a katalógust, plakátot, meghívót, és a szokásos propaganda költségeket. Ezek a kiadványok példányszámban, méretben és formátumban nem léphetik túl más kiállítások propagandáját.

Budapest, 1962. jún. 19.

Kmetty Jánosné

III. irat:
[Válasz Aczél György titkárnőjének kérdésére:]

Feljegyzés
Aczél elvtársnak

A Fényes Adolf teremben egy kiállításnak a havi átlag kiadása kb. 7.000 Ft. Ebben az összegben a katalógus, plakát, meghívók, terem-bér, takarítás, villanyvilágítás költségei foglaltatnak.

Egy-egy kiállításra egy hónapot kell számítani, mert a rendezés, nyitvatartás és a kiállítás lebontása ennyi időt igényel.

Budapest 1962. jún. 26.

Kmetty Jánosné

[Rájegyzések az iraton:

1./ „Kmettyné e.! Legyetek szívesek agit-prop bizottság elé elkészíteni a javaslatot, kéri Aczél et. VII. 4. Kattráné

2./ Az agit-prop elé elkészített feljegyzést Aczél e. személyesen átadta Szecsődi e.-nak Le/ VII. 14.”]

IV. irat:
[Az Agitációs és Propaganda Bizottság számára készült feljegyzés szövege:]

Feljegyzés
Aczél elvtársnak

Tárgy: javaslat az absztrakt-nonfiguratív művészeti irányzatok bemutatási lehetőségeire

Művészeti életünk fejlődő módszerei, s az utóbbi hónapok művészeti vitái szükségessé és lehetővé teszik azt, hogy célkitűzéseinktől idegen, de tartalmukban nem ellenséges képzőművészeti törekvések nyilvánosságot és bemutatási lehetőséget kaphassanak.

Ezt a célt olyan módon kívánjuk megoldani, hogy a Fényes Adolf kiállító teremben évente maximálisan 4 alkalommal az érintett művészek műveiket egyéni, vagy csoportos kiállítás keretében bemutathassák.

A kiállítóterem általános költségeit (teremőr, takarítás, terem-bér stb.) a terem fenntartója, a Múcsarnok fedezi.

A rendező művész vagy csoport fizeti a kiállítás propagandaköltségeit (katalógus, plakát, meghívó). Ezek a kiadványok példányszámban, méretben és formában a Fényes Adolf Terem más kiállításainak külsőségeit nem léphetik túl.

A szokásos tárlatvezetési lehetőségén túlmenően előadások, összejövetelek a teremben nem tarthatók a kiállítás alatt. A kiállítási lehetőség az 1962–63 évtől valósulna meg, az egyes kiállítások a szokásos módon, a Magy. Képzőművészek Szövetsége Kiállítási Bizottságának javaslata alapján kerülnének a Fényes Adolf Terem kiállítóhelyiségében megrendezésre.

Budapest 1962. júl. 12.

Gádor Endre

[Az irathoz tűzött cédulán gépirással: „Vissza Aczél elvtársnak. Javaslom, hogy a kiállító terem általános költségeinek megtérítése fejében is fizessenek valamit a kiállító

művészek. Esetleg névleges összeget. Szecsődi”, majd tintával: Gádor et-nak. Kattráné. Majd egy másik papírszeleten: „Gádor et. felj.-t Szecsődi et. magával vitte Le X. 10.]

[Ezt a tervezetet az Agitációs és Propaganda Bizottság nem tárgyalta, legalábbis nincsen nyoma. Ez azonban semmit sem bizonyít, ugyanis a Levéltár az 1961/62-es évközből nem őriz az APB ülésén készült jegyzőkönyvet, vagy a bizottság által megtárgyalt dokumentumot. A minisztériumban azonban továbbra is komolyan foglalkoztak az „önköltséges kiállítások” engedélyezésével. Az Aczél György irathagyatékának (XIX-I-4-aaa) 18. dobozában 2023/A/62 iktatószámmal lerakott irat – A művészeti terület 1962/63 évi munkaterve – 52. pontja szerint „Ki kell dolgozni annak lehetőségét, hogy kiállításokra szemléletük miatt el nem fogadott, de nem ellenséges tartalmú képzőművészeti alkotások nem állami és társadalmi támogatással, kisebb kiállító helyiségben, az alkotó kezdeményezésére (Aczél György javítása: »és költségére«) kiállításra kerülhessenek.”]

V. irat

1963-ban újabb előterjesztést fogalmaztak. Ez – iktatás nélkül – Aczél György iratainak (XIX-I-4-aaa) 23. dobozában fekszik. [A lap tetején Kattránénak, Aczél György titkárságvezetőjének rájegyzése: „Egyelőre nem kerül tárgyalásra, majd ha konkrét igény felmerül. a/a tehető (Gádor et. tud róla) XI. 12. Kattráné”] Szövege:

Javaslat

Az Agit.-Prop. Bizottság elé

Az elmúlt években elvi megállapodás született arra vonatkozóan, hogy azok a képzőművészek, akiknek alkotásai nem tekinthetők kultúrpolitikai célkitűzéseink keretébe tartozónak, kiállításainak csak önköltséges alapon, a rendelkezésükre bocsájtott állami kiállítóhelyiségben, de természetesen minden felmerülő költség megtérítése ellenében rendezhetik meg.

Több vitával kapcsolatban felmerült azonban a kérdés: a kultúrpolitikai célkitűzéseinkkel ellentétes absztrakt, nonfiguratív, szürrealista stb. tendenciák – amennyiben politikailag nem kártékony hatásúak – kapjanak-e akár önköltséges alapon is állami kiállítóhelyiségben bemutatkozási, kiállítási lehetőséget: Javaslatunk az, tartsuk fenn továbbra is az önköltséges kiállítások megrendezésének lehetőségét.

Budapest, 1963. november 5.

Aczél György

[a gépelt aláírás kihúzva, a mellé írt dátum: XI. 12.]

4. MNL OL XIX-I-4-eee, Művelődésügyi Minisztérium miniszterhelyettesi értekezletek, 14. doboz

1967. január 23-án, (hétfőn, 12:30-kor) tárgyalták: az „Előterjesztés az új gazdasági irányítás elveinek érvényesítésére a kulturális területen” c. anyagot. (előadó: Dr. Siklós Margit)

Jelen volt: Ilku Pál miniszter, Aczél György, Lugossy Jenő és Molnár János miniszterhelyettes, továbbá Meruk Vilmos, Petró András, Horváth Márton.

[A meghívottak közt nincs ott a képzőművészeti osztály képviselője.]

[Az emlékeztetőt Ilku „nem adta ki” – így került a dossziéba. – hgy]

Előterjesztés
miniszterhelyettesi értekezletre.

A kulturális irányítás reformjának alapelvei.

1.) A szocialista országokban a kulturális termékek és szolgáltatások előállításának és forgalmazásának kétféle gyakorlata alakult ki. A szocialista országok többségében a tartalmi irányítást alapvetően adminisztratív utasításokkal és beavatkozásokkal (a cenzúra működését is ideértve) oldották meg. Az engedélyezett alkotások esetében nem alapvető kérdésként vizsgálták azt, hogy a szükséges állami támogatások mennyire segítik éppen az eszmeileg, művészileg fontos műfajokat és műveket.

Másfajta gyakorlat alakult ki Jugoszláviában. Ez a gyakorlat a rentabilitás elvét helyezte előtérbe, s sok vonatkozásban lemondott a kultúra irányításáról. A rentabilitás érdekében teret nyert a kispolgári ízlést kiszolgáló álművészet és álirodalom, szinte válogatás nélkül kerültek a közönség elé a nyugati „divat műfajok” s a „ponyvatermékek” széles skálája. 1965 nyaráig rendkívül bonyolult csatornákon keresztül támogatott az állam bizonyos műfajokat s a kulturális intézmények és vállalatok élveztek bizonyos kivételezettséget az általános szabályok alól. A jelenlegi reform nagyon leszűkítette a támogatások módozatait és kereteit, megszüntette az intézmények és vállalatok korábbi védettségét. Az elmúlt másfél év tapasztalatai szerint rendkívül súlyos helyzetbe került a jugoszláv kulturális élet. A rentabilitás elve előtérbe került az utolsó évben Csehszlovákiában is, s bizonyos tünetek máris kulturális engedményekre utalnak. (Nem teljesen világos még, hogy milyen lesz a cenzúra szerepe.)

Magyarországon az ellenforradalom után a kulturális irányítás korábbi adminisztratív módszereit az elvi irányítás bonyolultabb módszerei váltották fel. Az új módszerek között több-kevesebb sikerrel kísérleteztünk a gazdasági eszközök és ösztönzők alkal-

mazásával is. Ezek a kísérletek azonban nem voltak mindig megfelelően átgondoltak, a különböző kulturális területek között egyeztetnek a gyakorlatban egyik-másik azért is visszajára fordult, mert a kulturális és gazdasági szervek nem értették meg egymást. A gazdasági mechanizmus reformja arra kötelez bennünket, hogy végiggondoljuk problémáinkat: tűzzük ki a legfontosabb kulturális feladatokat, határozzuk meg egyértelműen a kulturális irányítás elveit és módszereit, alakítsuk ki azokat a munkakörülményeket, intézményeink és vállalataink számára, amelyek a kulturális célok elérését az új gazdasági környezettel való harmóniában biztosítják.

2.) Az elmúlt húsz évben, a kulturális forradalom eddigi szakaszában nagyon jelentős eredményeket értünk el. Kiadtuk azokat a könyveket, bemutattuk azokat a drámákat, amelyeket az ellenforradalmi korszak kultúrpolitikája nem tűrt meg. Új, széles tömegeket tettünk kulturálttá, soha nem látott művelődési lehetőségeket teremtettünk az egész nép számára. Az elért eredmények azonban nem ellentmondás nélküliek. A nagy országos eredmények nem feleltethetik azt az ellentmondást, hogy a parasztság nagyon jelentős része és a munkásosztály számottevő része nem él ma még a művelődés lehetőségeivel. (A KSH 1966. évi 11. számú közleményének adatai szerint a munkások 40, a mezőgazdasági fizikai dolgozóknak pedig 18%-a olvas csak rendszeresen.) A következő időszak egyik fő feladata felkelteni a kulturálódás iránti igényt azok között a tömegek között, amelyekhez eddig még nem sikerült eljutnunk. Ugyancsak komoly ellentmondás, hogy a kultúrát igénylők jelentős része megrekedt a közizlésnek egy ma már nem kielégítő fokán. Nemcsak arról van szó, hogy egyes társadalmi rétegek nem jutottak túl a kulturált szórakozás igényén, hanem arról is, hogy a XX. század második felében, a szocialista társadalom felépítésének időszakában a szórakoztatásnak is igényesebbnek kell lennie a száz, illetve a harminc év előttinél.

A kulturális irányítás reformjának e feladatok megoldása irányában kell hatnia a rendelkezésre álló anyagi eszközök elosztásának, az alkalmazott érdekeltségi rendszereknek céltudatosan és hatékonyan a fő ellentmondások feloldását kell segíteniük.

3.) Meg kell szüntetni azt a gyakorlatot, hogy az eszmeileg, művészileg jó, szocialista, az emberiség felhalmozott kulturális értékeihez tartozó, és az általános népművelés szempontjából nagy fontosságú művek ugyanolyan támogatást élvezzenek, mint azok a termékek, amelyekről semmi mást nem várunk, mint azt, hogy ízlésesen elszórakoztassák az embereket.

Ennek érdekében:

- jelentősen támogatjuk a szocialista kultúrpolitika megvalósítását elősegítő műveket,
- kevésbé, vagy egyáltalán nem támogatjuk a csak szórakoztató, s azt sem mindig színvonalasan megoldó termékeket.

Meg kívánjuk határozni gazdasági eszközökkel, az állami közvetett vagy közvetlen támogatások összegével, hogy mi az, amit úgy ítél meg a kultúrpolitika, hogy:

„nagyon kell”, vagy

„kell”, vagy

„megengedhető”, vagy

„eltűrhető”.

(Fenntartva természetesen ezek után is a politikai vétőjog lehetőségét, amivel az eddigi évek tapasztalatai alapján csak a legkritikább esetben kívánunk élni.)

A különböző művészeti területeken megfelelő gazdasági ösztönzőket kell találni, amelyek a művészileg-eszmeileg magasrendű humanista, szocialista alkotások létrejöttét szorgalmazzák, a csak szórakoztató, ma még nagyobb tömegigényt kiszolgáló, gyakran nem is eléggé színvonalas alkotásokkal szemben.

Az egyes területekre kidolgozott állami támogatási rendszer megváltoztatásánál a kulturális életben meglévő parazitizmus és a mérhetetlenül megnőtt apparátusok csökkentésére kell törekedni.

4.) A kulturális termékek, illetve szolgáltatások elképzeléseink szerinti:

a) a helyes közönségigények kielégítését célozzák. Az igényeket a kereskedelem (forgalmazás) közvetíti megrendelés formájában, a gazdasági felelősséget a kereskedelem (forgalmazás) viseli,

b) a számunkra fontos, de ma még tömegigényt nem jelentő művek alapvetően állami támogatással jönnek létre. A gazdasági felelősséget elsősorban az érdekelt alkotóműhely viseli, illetve a közönségigény kultúrpolitikai irányítása érdekében a kereskedelmet (forgalmazást) a szükséghez képest központi alaptól dotáljuk;

c) egyes esetekben maga az alkotó kap lehetőséget műve megjelentetésére, életrehívására. Ez egyúttal ellenőrzése is az alkotóműhelyek munkájának.

5.) Kulturális eredményeinkben jelentős szerepe van annak, hogy a kulturális termékek, szolgáltatások ára a többi fogyasztási cikkek árához képest alacsony. (Más országokkal összehasonlítva: lényegesen alacsonyabbak áraink a kapitalista országokban kialakult áraknál, magasabbak néhány szocialista országok árainál.) Az új körülmények között is meg kell őrizni a kultúra „olcsóságát”, biztosítani

kell azt, hogy a kultúra termékei a tömegek számára hozzáférhetőek maradjanak.

Felül kell azonban vizsgálni árrendszerünket és árpolitikánkat. Megfontolt árdifferenciálással, egyes bevált módszerek (pl. Olcsó Könyvtár) továbbfejlesztésével le kell küzdeni azt a beidegződést, amely az olcsó terméket értéktelenebbnek ítéli a drágábbnál. Ez előfeltétele annak, hogy árpolitikánk világosan kifejezésre juttathassa támogatási elveinket és törekvéseinket.

6.) Meg kell teremteni az alkotó, az alkotóműhely és a forgalmazás egybehangolt anyagi érdekeltségi rendszerét. Ennek érdekében felül kell vizsgálni a honoráriumrendszert és a honoráriumpolitikát. Az intézmények és vállalatok új érdekeltségi rendszerében megfelelő kulturális elemeket kell érvényesíteni, s különös súlyt kell helyezni a forgalmazók helyes érdekeltségi rendszerének kialakítására. A forgalmazás, elsősorban a közönséggel közvetlenül érintkező vállalati dolgozók érdekeltsége (árrés, jutalék, célprémium stb.) a számunkra fontos művek terjesztésében egyik központi láncszem egész további munkánknak.

7.) Ahhoz, hogy a felsorolt alapelvek érvényesíthetők legyenek intézményeink és vállalataink működésére megfelelően kell adaptálni az új gazdasági mechanizmus irányelveit.

a) Az alapelveket figyelembe véve ki kell zárunk a gazdaságosságot, mint a vállalati munka megítélésének egyedüli kritériumát, még akkor is, ha a nyereség alakulását kulturális ösztönzőkkel sikerül valamelyest befolyásolnunk.

b) Nem fogadhatjuk el a „kulturális termelés” egyedüli meghatározójaként a spontán piaci igények kielégítését. Vannak olyan piaci igények, amelyeket egyáltalában nem, vagy csak korlátozottan elégítünk ki – másrészt nevelnünk kell a közönséget a színvonalasabb holnapra igények érdekében. A kulturális és a gazdasági érdekek jelenleg, ha nem is antagonisztikusan, de ellentmondóak, s a piaci igények korlátlan kielégítése jelentősen növelhetné a gazdaságosságot, de lerombolná azt, amit eddig kulturálisan építettünk.

c) Vállalataink nem lehetnek olyan értelemben önállóak, mint amilyenek a termelő, illetve kereskedelmi vállalatok lesznek. Fenn kell tartanunk az utólagos elbírálás jogát a munka megítélésének egésze szempontjából, de mechanikusan azt az elvet sem fogadhatjuk el, hogy minden minisztériumi intézkedés anyagi konzekvenciáit a Minisztérium vállalja. Vagyis a könyvkereskedelmet, de a filmforgalmazást is köteleznünk kell arra, hogy a kiadott könyveket, illetve gyártott filmeket forgalmazza, sőt fokozott propagandával forgalmazza.

d) E problémakör másik vetületeként bizonyos védettséget kell vállalataink (és intézményeink) munkájához biztosítanunk, nehogy a termelésben és áruforgalomban kialakított új mozgásformák akadályozzák a kulturális feladatok teljesítését. Nemcsak a pénzügyi és bankmechanizmus módosított formáira gondolunk, hanem például arra is, hogy a nyomdaipar kapacitásának a könyvkiadás munkájához szükséges része biztosított legyen stb.

e) Ahhoz, hogy a gazdasági eszközök a kulturális irányítást hatékonyan szolgálhassák, növelni kell az érdekelt ágazati főigazgatóságok, főosztályok önállóságát és felelősségét. Biztosítani kell számunkra a trösztyszerű gazdálkodás lehetőségét, a nettó elszámolást a pénzügyi szervekkel szemben, felelősök azért, hogy a támogatások és lefölözések, az alkalmazott érdekeltségi rendszerek, az alkotót, az alkotóműhelyt és a forgalmazót egyaránt arra sarkallják, hogy a szocialista kultúra hatósugara kiterjedjen. Az önállóság és felelősség a beruházási- és felújítási eszközök elosztására is vonatkozik. Ezzel együtt kell eljárnia a vállalatok és intézmények önállósága és felelőssége növelésének.

f) A termelői árrendezés az új gazdasági mechanizmussal kapcsolatban bevezetett új adók és egyéb kötelezettségek növelik a szükséges támogatások összegét, csökkentik (esetleg megszüntetik) az eddig nyereséges területek eredményét. Pontos számítások alapján a lehető legrövidebb időn belül illetékesek elé kell tárni az új adatokat. El kell érni, hogy az új helyzetben ne szűküljenek mozgási lehetőségeink – ne kelljen további kulturális engedményeket tennünk gazdasági okokból. Meg kell kísérelni a pusztán nyereségelfölözést célzó adók és járulékok elengedését (pl. illetményadó). (A nagyobb feladatok, különösen a propagandával szembeni követelmények tulajdonképpen a támogatások növelését tennék szükségessé.) A támogatások, kötelezettségek összegét hosszabb időre kell meghatározni.

g) Vállalataink helyzetéből, feladataiból következik, hogy a hálózatfejlesztés saját erőből nagyon nehezen képzelhető el. Az is valószínűtlen, hogy bankhitel igénybevétele esetén az ipari és kereskedelmi vállalatokkal egyenlő eséllyel induljunk. Beruházásainkat tehát továbbra is alapvetően költségvetési forrásból kellene finanszírozni, ahogy ez az infrastruktúra többi területein is indokolt. Különösen fontos ezt hangsúlyozni azért, mert mind moziüzemi hálózatunk, mind könyvkereskedelmi hálózatunk lényegesen korszerűtlenebb, lerongyolódottabb a többi ágazatnál. Nem elég a szintet tartani, hanem a fejlesztést is biztosítani kellene.

h) Rendezni kell a film és színházi terület kapcsolatát a Televízióval. Ma már semmi indoka nincs

annak, hogy a TV ellenszolgáltatás nélkül vegyen igénybe filmeket, illetőleg közvetítsen színházi előadásokat.

Az itt felsorolt működési elvek zárt rendszert alkotnak. Egyik vagy másik elv kiiktatása kétségessé teszi az egész rendszer egyirányú hatását. Hasonlóképpen hangsúlyozni kívánjuk, hogy a mellékelt javaslatokban vázolt érdekeltségi rendszerek teljes hatékonysággal akkor működhetnének, ha a szakmák zártága biztosítható volna, s felügyeleti problémák nem iktatódnának közbe (nem kívánjuk a szervezeti vitákat felújítani, de a teljes igazsághoz ez hozzátartozik).

Budapest, 1967. január hó 19.

5. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 67. doboz, 154. dosszié
[A 16. számú „emlékeztető” eredeti példánya Aczél sajátkezű aláírásával:]

Emlékeztető

az 1967. január 13-i főosztályvezetői értekezletről

Napirenden: I. A kulturális igazgatás reformjának elvei

II. Az 1967. évi kiállítások terve

I. A főosztályvezetői kollektíva a vita során az alábbi álláspontot alakította ki:

– Legfontosabb teendő a közösen kialakítandó alapelvek tisztázása. Abból kell kiindulni, hogy a cél az új gazdasági mechanizmusba bekapcsolódva javítani a kulturális irányító munkát annak érdekében, hogy a kult. politika elveinek az eddiginél jobban meg tudjunk felelni. Nincs szó tehát a mindenáron való újról.

– A kultúra kettős feladatát – a művek megalkotását és elterjesztését – alapelvnek kell tekinteni. A művek terjesztésével eddig nem foglalkoztunk kellő súllyal.

– A kultúra elterjesztésében is elértünk egy bizonyos szintet, de feltétlenül szükséges a továbblépés. Az embereket megtanítani a kultúra élvezetére egyben életszínvonal tényező is.

– Nagyon komolyan kell venni, hogy a hatalom átvétele és a tsz-ek megszervezése után a gazdasági mechanizmus reformja a harmadik legnagyobb vállalkozása az országnak.

– Tudomásul kell venni, hogy a kultúra fejlesztése a maximális-lehetséges anyagi támogatást is jelenti. Az anyagi erővel a kultúra irányítóinak kell rendelkezniük. Meg kell találni a módját, hogy a jelenlegi gazdasági erőforrások mellett is javuljon a művek színvonala, elterjedtsége. Bizonyos műveket a jövőben is támogatni kell, másokat csak eltérni stb.

Általában – sokféle kísérletezéssel – meg kell találni a szubvenció kérdésében a legjobb megoldást. Az egyes művek megítélésénél – a tanácskozás kollektivitása mellett – a személyi felelősségre a jövőben komolyabb hangsúlyt kell fektetni.

– A gazdasági mechanizmus megteremti annak lehetőségét – és ezzel élnünk kell –, hogy előbb a feladatokat határozzuk meg, és csak aztán kerüljön sor a szervezeti formák meghatározására.

– A koordináció munkáját meg kell javítani. Ennek hiánya jelenleg még sok gondot okoz.

Jelenleg még sok kérdésben nem esik egybe az egyén, az alkotóműhely és a kultúrpolitika érdeke. A gazdasági mechanizmus megteremtheti a lehetőséget az érdekek közelebb hozására is.

A javaslat elfogadása csak kezdetét jelenti a további teendők kidolgozásának.

A vitában elhangzottak figyelembevételével újból át kell nézni az anyagot és el kell készíteni a min. helyettesi értekezlet elé, 1967. január 19-ig.

Felelős: Siklós Margit et.

II. Az 1967. évi képzőművészeti kiállítások tervét a főoszt. vezetői kollektíva tudomásul vette.

Budapest, 1967. január 16.

Aczél György

[Az emlékeztető mögé csatolva – Főoszt. Vez. 1967. jan. 13. Aczél et. jelzéssel – az értekezleten Aczél György által elmondott szöveg:]

Aczél et.

Jussunk egymás között egyetértésre az alábbi kérdésekben:

1.) Az anyag címe: kulturális irányítás. Onnan kellene kiindulni, hogy semmi más célunk nincs, mint az országban létrejövő új gazdasági mechanizmusba bekapcsolódva javítsuk az irányítást és a párt bevált kult. politikai elveinek sokkal jobban meg tudjunk felelni az eddiginél. Minden más olyan elképzelés, hogy ez a szemét előtt való kaput nyitást jelenti, el kell vetni.

2.) Nagyon komolyan kell venni, amit Kádár et. a gazdasági mechanizmus kérdésével kapcsolatban a KB ülésén elmondott: (a saját területünkön ez talán még nehezebb probléma) a hatalom és a tsz után ez a harmadik legnagyobb vállalkozás, aminek az ország nekivág. A mi területünkön az 56 utáni aránylag egyszerű korszak (amikor betiltani, v. engedélyezni kellett csak) után ez lesz a legbonyolultabb dolog. Egy sor saját beidegzésünkön kell változtatni olyan módon, amire nincs előzetes tapasztalat.

3.) Ne vesszünk el a részletekben. Ne engedjük belevinni magunkat a pénzügyi v. más szervektől a

részletekbe, hanem az alapelveket kell kiharcolni és később, sok éves bonyolult munkával próbáljuk meg alkalmazni.

A történelemben kultúrát szocialista ország tulajdonképpen (a jugoszlávok torz, rosszul sikerült kísérletén kívül) maximálisan támogat. Más megoldás eddig nem volt. Komoly kultúra még a kapitalista viszonyok között sem létesül anyagi támogatás nélkül.

Most egy nagy gazdagodás lehetősége is fennáll a kultúrában. Ha nem lenne gazd. mechanizmus, akkor is ki kellett volna dolgozni a kultúra finanszírozási rendszerét, ami eddig hiányzott.

Fel kell készülni, támadni fogják majd azok, akik privilégiumukat, helyzetüket féltik – s támadni fogják a leggyengébb művészek is.

A parancsszóval való irányítás az alsóbb vezetők számára a legkényelmesebb dolog. Az irányítás eddigi nagyon komoly problémája volt az önállóság. Messze mentünk az önállóságban, de messze mentünk a kiskirálykodás eltúrázásában is. Ha nem érvényesítjük a központi irányítást, nem elég leadni a hatáskört.

Nincs tehát szó mindenáron való újról. A kult. versenynek meg kell találnia saját gazdasági alapjaink mellett az olyan feltételeket, ahol javul a művek színvonala, elterjedettsége és semmiképpen sem látszatversenyt csinálni, vagy új szerveket létrehozni!

A szubvenció kérdése. Bizonyos tendenciákat támogatni kell, másokat csak eltérni, – ezen sokféleképp lehet vitatkozni. Sok kísérlettel lehet csak ezt a kérdést megoldani.

Ki ítéljen? Ítélni a központi állami irányító szervezeteknek kell, megmondani, ez a mű ilyen v. olyan, konzultatív tanácsok segítségével, de egy embernek kell felelősnek lenni végül is az ítéletért. A tanácskozás kollektivitása mellett a személyi felelősség az anyagi eszközöknél feltétlenül szükséges.

Azt, hogy ez milyen módon történjen, területenként kell kidolgozni.

Szervezeti problémák. Megvan a lehetőség, hogy döntően előbb a feladatokat nézzük meg, és csak aztán foglalkozzunk a szervezeti problémákkal.

A koordináció kérdése. Ez a leggyengébb pontunk. Reméljük sikerülni fog ennek megjavítása is.

A kultúrának két része van. Nem tartozik semmiképp a kultúra fogalmába egy olyan alkotás, ami nem kerül a nyilvánosság elé. A kultúra tehát nem a megalkotás, hanem a hatás. E kettő össze van kapcsolva. Egy műnél elengedhetetlen, hogy színvonalassága mellett lekösse az emberek érdeklődését is. A művek terjesztése e pillanatban még kívül esik a kultúra területén. Ezt a kettős feladatot alapelveként be kell venni az anyagba.

A technika kérdésében sokat segíthet az eszközkötési járulékok, ezekért harcolni kell tudni, és jól. Ez sokat segíthet az ökonomizmus ellen is.

A szervezeti rész hiányzik, mivel a feladatokat szeretnénk előbb meghatározni – ezt követheti jelentős szervezeti változás.

Miben kell? Trösztösítés, ami azt jelenti, hogy nem kell mindenáron elkölteni a pénzeket – ez óriási lehetőség az irányítás részére.

A pénz ott legyen, ahol a kult. politikai felelősség! Jelenleg egy sor dologban olyanok a követelmények, hogy az egyén, a család, a közösség érdeke más, mint a kult. politika érdeke.

A központi és a személyi irányítás arányai, formái korszerűbbé válnának. A maximális helyi irányítás mellett egy-egy központi irányítást gyakorolni, és ennek a nyilvánosságát is meg kell teremteni egyszer. Ez a demokratizmus követelménye (pl. állami vásárlások kiállítása).

A gazd. mech. lehetőség – közelebb hozza az itt dolgozók objektív érdekeit a szoc. társadalom objektív érdekeivel.

A továbblépés néhány év óta szükségessé vált. Elértünk a kultúrában egy bizonyos szintet.

A kultúra élvezetére való megtanítása az embereknek életszínvonal tényező.

Az illetékesek egyetértenek a kult. külkeresk. teljes átvételével.

Közöljék az érdekeltek a véleményüket a bizottságok összetételével kapcsolatban.

Próbáljuk meg a fő kérdésekben a koncepciókat meghatározni, közben foglalkozni a szervezeti problémákkal is.

A javaslat elfogadása csak kezdetét jelenti a kidolgozási munkának, és az összes további teendőnek.

Siklós et.-nő egyesítse, nézze át újból az anyagot és készítse el min. h. elé. Vegyen részt ebben a munkában dr. Nyilas Imre et. is. A képzőművészeti területről kollektíva dolgozzon ki anyagot.

6. MNL OL XIX-I-4-m, Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztály, 52. doboz, Képző- és Iparművészeti Lektorátus csomó

100.914/1966. május 23 iktatószám

TERVEZET AZ ÖNKÖLTSÉGES KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁSOK RENDEZÉSÉRE

Az önköltséges (a művész saját költségén) kiállítások rendezésének alapelveit az alábbiakban lehet összefoglalni:

1. A kiállítás rendezésének költségeit a tényleges ráfordítás alapján kell megállapítani. Minimálisan biztosítandó a terem bére, fűtés, világítás, teremőr

és naponta történő takarítás [kézírással beszúrva: továbbá a kiállítás előtti nagytakarítás]. Ezeknek a fizetése kötelező. Minden egyéb járulékos költséget a szolgáltatás mértékének megfelelően kell meghatározni (különleges installáció, keretek, akasztó, drótok, kampó stb.).

2. Az önköltséges kiállítást határozott művészi fel-tételhez kell kötni. Ezek:

a) az állam általános kultúrpolitikai törekvéseivel nem megegyező, olyan tartalmi és formai próbálkozások, amelyeknek ugyanakkor saját műfajukon belül megfelelő művészi minőségük van.

b) Ellenséges, a szocialista állam politikájával szemben álló, vagy ilyen törekvéseket propagáló képzőművészeti anyag nem kerülhet kiállításra. Ugyancsak megakadályozandók az ízlésromboló, az általános közérkölcset sértő formai és tartalmi megoldások.

1. Önköltséges kiállításra a művész részére javaslatot az állami szervek tehetnek, abban az esetben, ha a beérkezett kiállítási kérelem alapján megtekintett, bemutatásra szánt művek a fenti 2. pontban rögzítetteknek megfelelnek. A kiállítás anyagi fedezetét a művész köteles biztosítani azzal, hogy a megnyitó előtt a Képző- és Iparművészeti Lektorátusnak a berendezett kiállítást megmutatja szükséges cenzúra megtételére.

2. A Képző- és Iparművészeti Lektorátus javaslatával szemben a kiállítani szándékozó művész a Művelődésügyi Minisztérium felé fellebbezéssel élhet.

3. Önálló alkotóművész közvetlenül is igényelhet önköltséges kiállítási lehetőséget. Abban az esetben is az eljárás módozatára a fenti szempontok az irányadók.

4. Önköltséges kiállítással a sajtóban és egyéb hírközlő szerveknél hivatalos közlemény és értékelés nem jelenhet meg, illetőleg ilyen közlemény kiadása a Művelődésügyi Minisztérium illetékes engedélyével történhet.

5. Önköltséges kiállításon állami szervek, közületek nem vásárolhatnak. A Művelődésügyi Minisztérium fenntartja magának a jogot, hogy méltányos esetben ezen a kiállításon vásárlást eszközöl. Abban az esetben a megvásárlásra szánt mű tiszteletdíjának a megállapítása a Képző- és Iparművészeti Lektorátus jogköre.

6. Önköltséges kiállításon belépődíj nem szedhető.

7. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 67. doboz, 154. csomó

[Előterjesztés és emlékeztető az önköltséges kiállítások ügyében. Előzménye a Képző- és Iparművészeti Lektorátus 100.914/1966. május 23-án iktatott tervezete. Folytatása a főosztályvezetői értekezlet által megtárgyalt előterjesztés és az ott hozott határozat nyomán készített újabb

előterjesztés (helye: XIX-I-4-m, Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti osztályának iratai, 60. doboz, „Kiállítás” 100.017/967 – 101.191/967 csomó, 100.706/967 iktatószám), amelyet a címzett – az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága – végül nem tárgyalta, de egyetértését jelezte, a minisztérium képzőművészeti osztálya pedig egy Orbán László miniszterhelyettes által aláírt levélben utasításban közölte a tennivalókat a Képző- és Iparművészeti Lektorátussal. Az eljárás 1968 elején kapott a Lektorátus, a Műcsarnok és a képzőművészeti osztály által közösen kidolgozott, végleges formát.]

I. Az előterjesztés

Tervezet

az önköltséges képzőművészeti kiállítások rendezésére

Az elmúlt év során a képzőművészeti kiállítások keretében jelentkező problémák szükségessé teszik új kategória: az önköltséges képzőművészeti kiállítás rendszeresítését. Ilyen kiállítások megrendezése akkor indokolt, ha a kiállítás anyagának teljes betiltására nincs ok, de az anyag bemutatása nem közérdekű, a művek jellege olyan, hogy azokhoz a kiállításlátogató közönség nem tud kapcsolódni, és a kiállítás szűk szakmai belső ügynek tekinthető.

Továbbra sem kell bemutatni ízléstelen, a szocialista állam politikájával szemben álló, vagy ilyen törekvéseket propagáló képzőművészeti anyagot. Nem kerülhet kiállításra általános közérkölcset sértő formai és tartalmi megoldásokat ábrázoló művészeti anyag. Nem engedélyezhető továbbá művészileg alacsony színvonalú művek kiállítása.

Olyan jellegű művek, amelyek nem tartoznak a fenti kategóriákba, de bemutatásuk a bevezetésben vázolt körülményekkel, keretek között indokolhatóak csak, az önköltséges kiállítások rendszerét igényelhetik csupán.

Az önköltséges kiállítások céljára a budapesti Fényes Adolf kiállítóhelyiség vehető igénybe. A kiállítások rendezésének költségeit a tényleges ráfordítás alapján kell megállapítani. Minimálisan meg kell fizetni a terem bérének, fűtésének, világításának, teremőrzésének, naponta történő takarításának, továbbá a kiállítás utáni nagytakarításnak a költségeit. Ezeknek a fizetése kötelező. A felsorolt szolgáltatások költsége 2 hetes kiállítás esetében 3.300 Ft. Minden egyéb járulékos költséget (különleges installáció és kiállítási anyagok, katalógus, meghívó, plakát tervezési és kivitelezési költségei, hirdetés és propaganda költségek stb.) az igényeknek és a szolgáltatás mértékének megfelelően kell meghatározni. Az utóbbiakról a kiállító művész, vagy művészek lemondhatnak, ill. saját szervezésben bonyolíthatják le.

A kiállítási kérelmeket az évi kiállítási terv elbírálásának keretében mérlegelik. A kiállítóknak be kell jelenteni igényeiket a Képzőművészeti Lektorátusnál, és a Lektorátus – amennyiben a kiállítási anyag a bevezetésben meghatározott kategóriába tartozik – a kiállítás megrendezését önköltséges alapon engedélyezi.

A Képzőművészeti Lektorátus döntésével szemben a kiállító művész a Művelődésügyi Minisztériumhoz fellebbezhet.

Önköltséges kiállítások esetében – a kiállítás jellegénél fogva – nem indokolt a sajtóban, rádióban, televízióban és egyéb hírközlő szervezetekben közlemény és értékelés megjelentetése.

Önköltséges kiállításokon állami szervek, közületek nem vásárolhatnak. A Művelődésügyi Minisztérium fenntartja magának a jogot, hogy ilyen kiállításokon is vásárlást eszközöljön.

Budapest, 1966. június 7.

Gádor Endre
osztályvezető

II. A határozat

[A szöveget csak fél évvel később, 1966. december 14-én tárgyalta Aczél György vezető beosztottainak „főosztályvezetői értekezlete” – majd az emlékeztetőben az alábbiakat rögzítették:]

Napirenden II.

Javaslat önköltséges képzőművészeti kiállítások rendezésére

A főoszt. vezetői kollektíva egyetért azzal, hogy Magyarországon rendszeresítsük az önköltséges képzőművészeti kiállításokat. A betervezett anyagot azonban nem fogadta el, az átdolgozásra szorul. Az átdolgozott anyag tartalmazzon nagyon világos elveket az önköltséges kiállítások politikai szükségességét és szervezeti feltételeit illetően. Ebbe a kategóriába sorolhatók azok a kiállítások, amelyek nem ellenségesek, ugyanakkor nem jelentenek társadalmi érdeket. Az állami kiállítás már az állam támogatását jelenti. Az önköltséges kiállítás a művésznak lehetőséget nyújt arra, hogy műveit a szakmának, vagy a szűkebb közönségnek bemutassa, egyben bizonyos fokú kontroll az állami szervek munkáját illetően is.

Ilyen kiállítások kizárólag az Állami Lektorátus jóváhagyásával rendezhetők. A világos elvek kidolgozása mellett a végrehajtás legyen rugalmas.

Az anyaggal ellentétben a főoszt. vezetői kollektíva úgy döntött, hogy önköltséges kiállítások ne csak Budapesten, hanem vidéken is lehessenek. Azt ki-

mondani, hogy a sajtó sem kritikát, sem értékelést ne közöljön ezekről a kiállításokról, nem helyes, de a Művelődésügyi Minisztérium alkalmanként befolyásolja a sajtópropagandát.

A kiállítás helye változó lehet, a Múcsarnokban, Nemzeti Galériában, Ernst Múzeumban és más reprezentatív helyen nem lehet, legfeljebb a Fényes Adolf Teremben.

Az anyagot átdolgozás után Agit. Prop. Bizottság elé kell terjeszteni [utólag, kézzel beírva:] tájékoztatásként.

Felelős: Gádor Endre
Határidő: 1967. jan. 15.

III. Az „APB előterjesztés”

[MNL OL XIX-I-4-m, Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti osztályának iratai, 60. doboz, „Kiállítás” 100.017/967 – 101.191/967 csomó, 100.706/967 iktatószám; egy piszkozati és egy tisztázati példányban. A piszkozathoz tűzött cédulán a miniszter rájegyzése: „Aczél elvtárs! Egyetértek! Ilku I. 21.” A tisztázott szöveg:]

Előterjesztés
az Agit. Prop. Bizottság számára

Az ország területén bemutatott képzőművészeti kiállítások vagy állami, vagy tanácsi szervek költségén kerülnek megrendezésre. Ez azt jelenti, hogy egy-egy kiállítás rendezésével az állam jelentős anyagi támogatást nyújt a művész számára. Ez a támogatás csak akkor indokolt, ha a kiállítás anyaga összhangban van kulturális célkitűzéseinkkel, és alkalmas arra, hogy a kiállításlátogatók vizuális kulturáltságát fejlessze.

A fenti – továbbra is teljes mértékben támogatott – kiállításokon kívül a kiállítási igények között más anyagok bemutatásának szándékával is találkozunk. Egyes esetekben a művek kiállításának teljes elutasítására nincs ok, de az anyag kiállítása nem közérdekű, a művek jellege olyan, hogy azokhoz a kiállításlátogató közönség nem tud kapcsolódni, és a kiállítás szűk szakmai belső ügynek tekinthető. Mindez szükségessé teszi új kategória, az önköltséges kiállítások rendszeresítését.

Továbbra sem lehet bemutatni ízléstelen, a szocialista állam politikájával szemben álló, ill. ilyen törekvéseket propagáló képzőművészeti anyagot. Nem kerülhet kiállításra általános közérkölcstől sérülő anyag sem. Nem engedélyezhető továbbá művészileg alacsony színvonalon levő művek kiállítása. Olyan művek, amelyek nem tartoznak a fenti kategóriákba, de bemutatásuk nem jelent társadalmi érdeket, az önköltséges kiállítások rendszerét igényelhetik csupán. Az önköltséges kiállítás a

művésznek lehetőséget nyújt arra, hogy műveit a szakmának, vagy a szűkebb közönségnek bemutassa, egyben bizonyos fokú kontrollt jelent az állami szervek munkáját illetően is.

Az önköltséges kiállítások – hasonlóan a többi kiállításokhoz – a Képző- és Iparművészeti Lektorátus jóváhagyásával rendezhetők.

Az önköltséges kiállítások céljára a kisebb kiállítóhelyiségek vehetők igénybe. (A Múcsarnok, az Ernst Múzeum és a Nemzeti Galéria nem vehető igénybe.) Vidéken a rendező tanácsi szervek jelölik meg a felhasználható helyiségeket. A kiállítások rendezésének költségeit a tényleges ráfordítás alapján kell megállapítani. A költségeknek a kiállítókra történő áthárítását mérsékelni lehet, indokolt esetben névleges költség állapítható meg. A költség-megtérítés mértékét a Képző- és Iparművészeti Lektorátus állapítja meg.

A Képző- és Iparművészeti Lektorátusnak a kiállítás önköltséges jellegére, vagy a költség-megtérítés mértékére vonatkozó döntésével szemben a kiállítani szándékozó művész a Művelődésügyi Minisztériumnál fellebbezhet.

Budapest, 1967. január 23.

[Az előterjesztést a következő – Aczél György titkárságán 117/A/967 számon iktatott – levél kíséretében Aczél átküldte az MSZMP KB illetékes osztályára:]

Óvári Miklós elvtársnak
Budapest

Kedves Óvári Elvtárs!
Kérlek, légy szíves – egyetértésed esetén – a mellékelt előterjesztést Agit. Prop. Bizottság elé továbbítani.

Budapest, 1967. január 24.

[rájegyzés kézírással: „Elk. I. 25. Kné]
Elvtársi üdvözléssel
Aczél György

[Az előterjesztést a bizottság nem tárgyalta. A késlekedés kellemtelenül érintette a képzőművészeti osztályt, ezért a következő feljegyzéssel fordult Aczél Györgyhez:]

Képzőművészeti osztály
819/67.
Feljegyzés
Aczél elvtársnak

Alapos előkészítés után a Művelődésügyi Minisztérium javaslatot készített az önköltséges kiállítások kategóriájának bevezetéséről. A javaslat tudomá-

sunk szerint az Agit. Prop. Bizottság előtt van, ill. oda fog kerülni.

Tekintettel arra, hogy kiállítási programunk lebonyolítása szempontjából a kiállítási anyagok bírálatainak, kultúrpolitikai megítélésének szempontjából mind a Képzőművészeti Lektorátus, mind a képzőművészeti osztály számára fontos lenne tudni az önköltséges kiállítások bevezetésével kapcsolatos állásfoglalást, kérem Aczél Elvtársat – hogy amennyiben erre lehetőség kínálkozik – e kiállítási kategóriával összefüggő Agit. Prop. határozatot, vagy véleményt szorgalmazni szíveskedjék.

Budapest, 1967. április 11.

Gádor Endre

[Rájegyzés a lap alján – válaszul: „Gádor e! Agit. Prop. külön nem tárgyalja, de elfogadott dolog – a jav. szerint dolgozzanak. IV. 14. Katráné”. Az Aczél nevében adott tájékoztatás és utasítás kézhez vétele után a képzőművészeti osztály – az „elfogadott” előterjesztés szövegét használva nyersanyagul – utasító levelet fogalmazott a Lektorátus igazgatójának. A levelet dr. Orbán László – a KB-titkárrá választott Aczél György helyébe újonnan kinevezett miniszterhelyettes – aláírásával 1967. május 4-én küldték el Ormos Tibor igazgatónak. Az Orbán által aláírt levél a Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti osztályának iratai közt fekszik: MNL OL XIX-I-4-m, 60 doboz, Lektorátusi iratok csomója.]

Ormos Tibor elvtársnak
a Képző- és Iparművészeti Lektorátus
igazgatója
Budapest

Kedves Ormos elvtárs!

A Képzőművészeti Lektorátus által jóváhagyandó kiállítások elbírálásával kapcsolatban az alábbiakban tájékoztatom a Művelődésügyi Minisztérium véleményéről:

Az ország területén bemutatott képzőművészeti kiállítások vagy állami, vagy tanácsi szervek költségén kerülnek megrendezésre. Ez azt jelenti, hogy egy-egy kiállítás rendezésével az állam jelentős anyagi támogatást nyújt a művész számára. Ez a támogatás csak akkor indokolt, ha a kiállítás anyaga összhangban van kulturális célkitűzéseinkkel, és alkalmas arra, hogy a kiállításlátogatók vizuális kulturáltságát fejlessze.

A fenti – továbbra is teljes mértékben támogatott – kiállításokon kívül jelentkeznek olyan kiállítási igények is, amelyeknél az anyagok bemutatásának teljes elutasítására nincs ok, de az anyag kiállítása nem

közérdekű, a művek jellege olyan, hogy azokhoz a kiállításlátogató közönség nem tud kapcsolódni, és a kiállítás szűk szakmai belső ügynek tekinthető.

Mindez szükségessé teszi új kategória, az önköltséges kiállítások rendszeresítését.

Természetesen kulturális politikánk elveinek megfelelően továbbra sem lehet bemutatni a szocialista állam politikájával, rendjével szemben álló, ill. ilyen törekvéseket propagáló képzőművészeti anyagot. Nem kerülhet kiállításra általános közkerölcsöket, vagy közízlést sértő anyag sem. Nem engedélyezhető továbbá művészileg alacsony színvonalon levő művek kiállítása.

Olyan művek, amelyek nem tartoznak a fenti kategóriába, de bemutatásukhoz nem fűződik társadalmi érdek, ezek szerint önköltséges kiállítást igényelhetnek csupán. Az önköltséges kiállítások céljára a kisebb kiállítóhelyiségek vehetők igénybe. (A Múcsarnok, az Ernst Múzeum és a Nemzeti Galéria nem vehető igénybe.) Vidéken a rendező tanácsai szervek jelölik meg a felhasználható helyiségeket. A kiállítások rendezésének költségeit a tényleges ráfordítás alapján kell megállapítani. A költségeknek a kiállítókra történő áthárítását mérsékelni lehet, indokolt esetben névleges költség állapítható meg. A költség-megtérítés mértékét a Képző- és Iparművészeti Lektorátus állapítja meg.

A Képző- és Iparművészeti Lektorátusnak a kiállítás önköltséges jellegére, vagy a költség-megtérítés mértékére vonatkozó döntésével szemben a kiállítani szándékozó művész a Művelődésügyi Minisztériumnál fellebbezhet.

Kérem Igazgató Elvtársat, hogy a vezetése alatt dolgozó intézmény a kiállítások engedélyezését, elbírálását a fenti elvek szerint végezze. Javaslom továbbá, hogy egy év múlva (ha megfelelő tapasztalatok állnak rendelkezésre, hamarabb) értékeljük az új módszer tanulságait, és ezek figyelembe vételével határozzuk meg a teendőket.

Budapest, 1967. május 4.

Elvtársi üdvözlettel

Dr. Orbán László

8. MNL OL XIX-I-4-m, Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztály, 66. doboz

90.286/1968. febr. 8.

I. (A Kiállítási Intézmények 138-M-68 saját iktatószámú levele a minisztériumnak az önköltséges kiállítások szervezéséről)

Művelődésügyi Minisztérium

Képzőművészeti Osztály

Gonda Ágnes elvtársnőnek, gazdasági tanácsadó

Budapest

A Képző- és Iparművészeti Lektorátus vezetője megküldte Intézményünknek az 1968. év I. félévének kiállítási programját.

A Lektorátus rendelkezése szerint a bemutatkozó művészek közül Fajó János, valamint Karácsony Géza kiállítását – a budapesti Fényes Adolf teremben – önköltséges kiállításaként engedélyezte.

Az önköltséges kiállítások esetében felmerülő költségkihatások vállalásának mértéke tekintetében előzetes egyeztető tárgyalásokat folytattunk mind a Művelődésügyi Minisztérium, mind pedig a Lektorátus illetékes vezetőivel, melynek alapján a következőkben kívánom ennek eredményét rögzíteni:

1.) Egységes álláspont alakult ki a tekintetben, hogy az önköltséges kiállítások költségviselésének mértékét a Lektorátus vezetője bírálja el, figyelemmel az egyes alkotóművészek anyagi helyzetére is.

2.) A művész által befizetendő összköltségek felső határát 5.000 Ft-ban javasoljuk megállapítani (I. kategória, teljes önköltséges kiállítás), mely összeg magába foglalja a kiállítás rendezésével, üzemeltetésével összefüggő valamennyi költségtenyezőt.

1. teremőr (egyben takarító) 1.450 Ft

2. teremőr, fűtés, világítás 1.150 Ft

3. kiállítás előtti nagytakarítás 1.500 Ft

4. a rendelkezésre bocsájtott technikai eszközök, technikai segéderek

900 Ft

Összesen: 5.000 Ft

3.) A Lektorátus vezetőjének jogában áll a befizetendő összeg felső határát 50 %-ra mérsékelni, 2.500 Ft-ban megállapítani (II. kategória, fél-önköltséges kiállítás). Természetesen a csökkentett összeggel is biztosítva van a kiállítás teljes üzemeltetése.

4.) A fenti két kategória összegének megállapítása mellett a Lektorátus vezetőjének döntésétől függően az ú. n. üzemeltetési fix költségek teljes feloldását is engedélyezheti (III. kategória, önköltséges kiállítás).

A fentiekben javasolt térítési módok mellett a kiállító művész mindenkor tartozik saját hatáskörében gondoskodni a katalógus, meghívó, plakát stb. elkészítéséről, viselve ezek teljes pénzügyi kihatásait.

Tekintettel azonban arra, hogy az önköltséges kiállítások megrendezése a kiállító intézmények termeiben történik, az Intézmény vezetője fenntartja magának azt a jogot, hogy a kiállítás rendezési elveibe beleszólása legyen annak érdekében, hogy a mindenkor megkívánt színvonal biztosítva legyen.

Budapest, 1968. február 7.

Czéh József igazgató

II. [A Művelődésügyi Minisztérium pénzügyi és ellenőrzési főosztályának 562/968 pü. iktatószámú, aláírás nélküli nyilatkozata az önköltséges kiállítások pénzügyi vonatkozásairól]

A költségszámításokat elfogadjuk, azzal, hogy a művészek által befizetendő térítési díjak a „Kiállítási Intézmények” elnevezésű költségvetési folyószámlás szervnél bevételként kerüljenek teljes összegben, illetve esetenként annak 50 %-ában elszámolásra. A bevételként elszámolt összegből személyi jellegű kifizetések nem történhetnek.

Budapest, 1968. március 12.

III. [A Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti osztályának levele a Lektorátus igazgatójának]

Képző és Iparművészeti Lektorátus igazgatója
Budapest

Művészeti életünk egyéb ágazataiban kialakult elveknek és formáknak megfelelően, a gazdasági eszközökkel történő befolyásolás új módszereként a képzőművészet területén 1968. évtől kezdődően bevezetjük az önköltséges kiállítások kategóriáját.

Ide tartoznak olyan művek, amelyek művészeti szemléletüket tekintve művészetpolitikai célkitűzéseink szempontjából problematikusak, de szakmai szempontból kiállításon való bemutatásuk indokolt. Ezeket a kiállításokat a nyilvánosság elől elzárni nem kívánjuk, és lehetőséget kívánunk adni arra, hogy az állam által fenntartott intézmény kiállítóhelyiségeiben évente előre meghatározott számban bemutatásra kerüljenek.

Annak meghatározására, hogy a kiállításra benyújtott művek közül melyek tartoznak az önköltséges kiállítások kategóriájába, valamint e kiállítások engedélyezésére Igazgató Elvtársat hatalmazom fel. Bemutatásuk helyéül a Kiállítási Intézményekhez tartozó Fényes Adolf Termet jelölöm ki.

Az önköltséges kiállítások valamennyi propaganda-költségét (plakát, katalógus, meghívó stb.) a művész tartozik viselni, amennyiben azokra igényt tart. E nyomtatványok művészeti és technikai kivitelezésével kapcsolatos teendőket a művész maga tartozik ellátni, aki egyben azok felelős kiadója is.

A helyiség igénybevételének költségei – a háromheti nyitvatartás és egyheti rendezési, ill. bontási teendőket figyelembe véve – 5.000 Ft-ot tesznek ki. Ezen összeg térítését I. és II. kategória szerint a művész 100 %, illetve 50 %-ig viseli. A kategóriába sorolást a kiállítás engedélyezésével egyidejűleg Igazgató Elvtárs rendeli el. A térítés díját a művész legkésőbb a kiállítás megnyitását megelőző 14 nappal a Kiállítási Intézmények MNB-nél vezetett (...) egyszámlájára tartozik befizetni.

A katalógus eladási árát – amennyiben a művész azt értékesíteni kívánja – a Kiadói Főigazgatósággal kell megállapíttatnia. Árbevétele a művészt illeti.

A kiállítás a helyiségre érvényes belépődíj ellenében tekinthető meg, a bevétel az intézményt illeti.

A kiállítások tervkiállításoknak tekintendők, azokat az Intézmény éves programjába be kell tervezni.

Kérem Igazgató Elvtársat, hogy jelen megbízás alapján a f. évben megrendezésre kerülő önköltséges kiállításokat kijelölni, arról az érdekelt művészeket, a Kiállítási Intézmények igazgatóját, valamint a képzőművészeti osztályt értesíteni szíveskedjék.

Egyben kérem, hogy a levelemben foglaltakról a M. Képzőművészek Szövetségét, és a Művészeti Szakszervezetek Szövetségét tájékoztassa.

A Fényes Adolf terem igénybevételéért fizetendő térítési díjak jogcímét jelen levélem mellékleteként megküldöm.

Leiratomat egyidejűleg megküldöm a Kiállítási Intézmények igazgatójának is.

Budapest, 1968. március 18.

Gádor Endre osztályvezető

IV.

[A képzőművészeti osztály levele a Kiállítási Intézmények igazgatójának]

Kiállítási Intézmények
Igazgatójának
Budapest

Hátiratilag tudomásulvétel végett megküldöm az önköltséges kiállítások tárgyában a Képző- és Iparművészeti Lektorátus igazgatójához intézett levelem. A Pénzügyi és Ellenőrzési Főosztállyal egyetértésben közlöm, hogy a kiállítások árbevételeit a jövőben működési bevételként az intézmény költségvetésébe be kell tervezni.

A Fényes Adolf Terem igénybevételével kapcsolatos költségszámítást elfogadjuk azzal, hogy a művészek által befizetendő térítési díjak a „Kiállítási Intézmények” elnevezésű költségvetési folyószámlás szervnél bevételként kerüljenek teljes összegben, illetőleg annak 50 %-ában elszámolásra.

A bevételként elszámolt összegből személyi jellegű kifizetések nem történhetnek. Ennek megfelelően az előterjesztett kalkuláció 4. pontjának szövege az alábbiak szerint változik: „Rendelkezésre bocsátott technikai eszközök igénybevétele 900 Ft”.

Budapest, 1968. március 19.

Gádor Endre osztályvezető

9. XIX-I-4-m Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztály, 73. doboz, „Lektorátus” csomó 90.088/1969. január 17. iktatószám
Az 1969 évi kiállítások terve
Az iratban a Képző- és Iparművészeti Lektorátus kiállítóhelyiségenként összeállított névsorokat szedett lajstromba – felsorolva, kinek hol jutott hely.
A listában – a „végre elutasított” kiállítási igények közt szerepelt a Bak Imre, Keserü Ilona, Molnár Sándor trió kiállítási igénye, „önköltségesre utalva” megjegyzéssel – a Fényes Adolf teremben tervezett kiállítások közt szerepelt Keserü Ilona, Major János és Bencsik István közös tárlata „önköltséges, fél költség” minősítő megjelöléssel – ez utóbbi meg is valósult, a Fényes Adolf Teremben nyílt meg, 1969 őszén. Zsúrijének jegyzőkönyve megőrződött, a XIX-I-4-m Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztály 74 dobozban, a „Ki-

állítás” csomóban található, 91.862/1969. október 9. iktatószámmal.

A jegyzőkönyv lektorátusi száma: K-398/1969.IX.27. A jegyzőkönyvben csak az elbírált és kiállítani engedett műveket sorolták fel, árat nem állapított meg a zsűri. A bemutatható munkák:

– Keserü Ilona: Alak, Fekete vonal, Forma, Közelítés, Virágzó (varrott falikép), Varrott kép, Kis varrott kép

– Bencsik István: Csíkos női mellkas (kilégzés), Férfi mellkas (kilégzés), Idol II., Test (belégzés), Portré, Gyűrés I. – IV.

– Major János: Mata Hari, A Kun utcai tűzoltóság tornya, Önnézés, Táj, „Akiben a férfias erő mellett nőies szelídség van, az a birodalom mintaképe” (Lao-ce: Tao-te-king 28. fejezet)

JEGYZETEK

1 A „három T” dolgát könyvemben – Horváth György: A művészek bevonulása. Corvina Kiadó, Budapest 2015 – épp csak érintettem: az „új gazdasági mechanizmus” előkészítésével foglalkozó fejezetben pár szóval ismertettem a támogatás, a tűrés és a tiltás fogalomköreinek 1966/68-ra tehető születését, a főszöveghez tartozó 867. sz. jegyzetben (i. m. 273.) pedig felsoroltam az akkori döntés előzményeit, jelezve, hogy a vonatkozó iratok elolvashatók a könyvhöz csatolt szöveggyűjteményben. Tér és idő híján azonban ott nem tértem ki sem az előzmények, sem az 1966–1968-as döntések politikai környezetére és hátterére. Ezt jelen közleménnyel kívánom pótolni.

2 A határozat szövege: „A Politikai Bizottság megbízza Orbán László elvtársat, hogy az elhangzott vita alapján dolgozza át a határozatot. A határozat címe »Intézkedések irodalmi kérdésekben« legyen. A javaslat 1. pontját el kell hagyni. A javaslat 2. pontját a Politikai Bizottság elfogadja: egyetért azzal, hogy a kommunista írók aktívájával dogozzunk, nem tartja célszerűnek közös írói pártszervezet létrehozását. Szükségesnek tartja, hogy az egyes írók politikai és irodalmi tevékenységét külön-külön értékeljük. A különböző szinten dolgozó vezető elvtársak, akiknek kapcsolatuk van egyes írókkal, egyénileg foglalkozzanak velük. A Politikai Bizottság szükségesnek tartja, hogy az írók politikai állásfoglalásukat munkájuk jellegének megfelelően különböző módon fejtsek ki. Megbízta a Belügy-, és az Igazságügy-minisztériumot, hogy a rendelkezésre álló nyomozati anyagok alapján vizsgálják meg, mely írók ügyét lehet még az ENSZ közgyűlése előtt lezárni. A megfelelő belügyi szervek szükség esetén az ügyességgel egyetértésben engedélyt adhatnak a bebörtönzött íróknak, hogy egyes írásokat, leveleket családjukhoz eljuttathassanak. Ezt belső határozatként kell kezelni. Szükségesnek tartja, hogy munkaközösséget hozunk létre, amely kidolgozza a párt álláspontját néhány fő irodalmi kérdésben. A munkaközösség tagjai hozzáértő pártfunkcionáriusok és 4–5 párttag író legyenek. A munkaközösség összetételére vonatkozóan a KB Tudományos és Kulturális Osztálya tegeyen javaslatot a Titkársághoz.

A Politikai Bizottság egyetért a »Kortárs« irodalmi folyóirat megindításával. Felhívja a létrehozandó szerkesztőbizottság figyelmét, hogy a közlendő műveknél szigorú mértéket alkalmazzanak. Tudomásul veszi az »Élet és Irodalom«, valamint a »Kortárs« és a »Nagyvilág« összetételére vonatkozó javaslatot. A »Kortárs« szerkesztőségébe Benjámín László bevonását nem tartja szükségesnek. A Politikai Bizottság nem tartja időszerűnek, hogy vidéken irodalmi társaságokat alakítsanak.”

3 Közlése: Vass Henrik, Ságvári Ágnes szerk.: Az MSZMP határozatai és dokumentumai 1956–1962. Kosuth Kiadó, Budapest 1973, 141–143. A 6. pont szövege: „Párt- és állami szerveink elsősorban olyan alkotások megszületését szorgalmazzák, amelyek társadalmunk mai kérdéseiről és a közelmúltról szólnak. Ez mindenkor irodalmának első követelménye volt, s ez a feladat áll ma is a haladó irodalom előtt. A párt és a kormány elsősorban a szocialista-realista alkotások létrejöttét támogatja, de segítséget ad minden haladó, realista irányzatnak, s a bírálat jogát fenntartva nyilvánosságot biztosít olyan nem realista irányzatoknak is, amelyek nem állnak szemben ellenségesen a népi demokráciával. Ugyanakkor elutasít minden olyan törekvést, amely a népi demokrácia társadalmi rendjét akarja aláásni. A szocialista realista irodalom mindenekelőtti támogatása nem jelenthet visszatérést semmiféle sematizmushoz, s nem ad menlevelet a sekélyes, értéktelen írásműveknek. Népünk színvonalas, művészi értékű írásokat vár az íróktól.”

4 A határozat valós tartalmáról és utóéletéről bővebben lásd: Standeisky Éva: Az írók és a hatalom. 1956-os Intézet kiadása, Budapest 1996 és – más szempontból – Révész Sándor: Aczél és korunk. Sík Kiadó, Budapest 1997.

5 MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai. 48. doboz, 50. dosszié: „Képzőművészeti Ügyek”. Iktatás nélküli irat – indigós másolat hártypapíron. Az első oldalon Aczél György kézírásával két olvashatatlan szó, és egy rájegyzés ceruzával: Orbán e.-nak az eredetét elküldték. Teljes szövegét lásd: Horváth György: Fejezetek a Művészeti Alap történetéből: A Tava-

szi Tárlat és a három „T” a dokumentumok tükrében. I. Remény, reformkísérlet, avagy mi baj volt a Tavasz Tárlattal? Művészettörténeti Értesítő 64. 2015, 327–386: 374–377. (Függelék, 26. sz. dokumentum.)

6 A Kádár János jóváhagyó rájegyzésével ellátott példány – az előkészítő szövegekkel és a különböző testületi üléseken készült (tartalmi) jegyzőkönyvekkel, továbbá a külföldi pártoktól érkezett levelekkel együtt – Aczél György miniszterhelyettesi irat-hagyatékában őrződött meg (MNL OL XIX-I-4-aaa, 53. doboz, 68. dosszié és 57. doboz 82 dosszié). A végül közreadott szöveg helye: Társadalmi Szemle XIII. 1958, 7–8. szám, 116–151.

7 Közismert például Kondor Bélának a pécsi Uránváros egyik óvodájába szánt pannóinak sorsa: a két munkát a zsűri nem merte elfogadni. A döntés az 1957 őszi kialakított ügyrend szerint a minisztériumhoz került, a képzőművészeti osztály pedig elutasította őket, majd perverz ráadásaként több éven át megakadályozták, hogy Kondor új megbízáshoz jusson. 1960-ban például megváltoztatták a Képzőművészeti Alap munkaelosztó bizottságának azt a döntését, amellyel – a tervező építész kívánsága szerint – Kondort és Csernus Tibort jelölték ki egy, ugyancsak a pécsi Uránvárosban épülő „legényszállás” előcsarnokába kerülő mozaik tervezésére és megvalósítására. Végül – írásba alighanem sohasem adott utasítással – Kondor Bélát és Csernus Tibort évekre a könyv-illusztrációk kalitkájába zárták: műveik még sokáig csak könyvlapokon kerülhettek az emberek szeme elé.

8 MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 51. doboz, 63. dosszié. A képzőművészeti önálló osztály – iktatás nélkül irattárba helyezett – feljegyzése munkájának 1958. évi eredményeiről. Lásd a Függelékben: 1.

9 MNL OL XIX-I-4-m, a Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztályának iratai, 8. doboz, 73.025/1959. június 11. iktatószám. Lásd a Függelékben: 2.

10 A meggyéknént rendelt „felszabadulási grafikai sorozatok” végül jó üzenet jelentettek: a Képcsarnok, amint az az Alapnál és a vállalatoknál lefolytatott minisztériumi ellenőrzésről szóló jelentés egyik mellékletéből kiderül, ezerszámra értékesítette ezeket a lapokat. (A jelentés a Művelődésügyi Minisztérium Ellenőrzési Főosztályának az Országos Levéltárban őrzött iratai közt fekszik: XIX-I-4-c, 41. doboz, 94.002-I-2-12/1961. iktatószám.)

A festmények és a kispasztikák eladási adatait nem összesítették.

11 A szöveg tágabb környezetéből persze kiderült: Kádár János nem általános békét hirdetett. Az ideológiai ügyekben, jelezte, nem lehetséges a megbékélés. A cselekvő ellenálló továbbra is számíthat a megtorlásra. Azaz a mondat jelentése ennyi, és nem több: aki belenyugszik a dolgokba, nem szól, és nem tesz a rendszer ellen, azt békén hagyják. Sok ez, vagy kevés? A mából visszanezölőknek bizonyára kevés. A fordulat évétől eltelt másfél évtized átélőinek, a Rákosi rendszerét megtapasztaltaknak, a forradalmas napokat követő represszió alól oldódó lelkeknek sem sok, de épp elég a fellélegzéshez.

12 A kongresszusi határozat gyakorlati kivitelezéséről 1963. április 2-án tárgyalt és döntött a Politikai Bizottság. MNL OL M-KS 288 fond 5/296 ó. e. 1./ napirendi pont: Határozati javaslat a felsőoktatási intézmények felvételi rendszeréről és a származás szerinti kategorizálás megszűntetéséről adódó egyéb feladatokról. Előadó: Darabos

Iván. A fiatalabbak kedvéért – a származási kategóriák a következők voltak: munkás, paraszt, értelmiségi, egyéb, osztályidegen. Az osztályidegenek közé soroltaknak reményük se volt a továbbtanulásra, az értelmiséginek, különösen a „régii középosztálynak” és az egyébnek (közte rengeteg alkalmazottnak: fodrásznak, boltosnak, ápolónőnek stb.) se túl sok.

13 Az 1963. évi 4. tvr. alapján közkegyelemben részesültek a forradalom napjainak és a leverését követő idők ellenállásának politikai elitéltjei, és – frivol ráadásaként – a forradalmat megelőző évek terrorját irányító, vagy abban részes, törvényt sértő figurák. A forradalom fegyveres harcosainak zöme viszont továbbra is börtönben maradt, de erről a nyilvános térben nem esett szó.

14 MNL OL XIX-I-4-aaa, 17. doboz, 790/A/62 iktatószám. Lásd a Függelékben: 3.

15 MNL OL XIX-I-4-aaa, 18. doboz, 2023/A/62 iktatószám, 52. munkatervi pont Aczél személyes – kézzel írt – kiegészítésével.

16 Ernszt Nyeizvesztnij szobrász. A család kérésére később ő készítette el Hruscsov síremlékét a Novogyevicsi temetőbe.

17 Jegyzőkönyvét lásd: *Wehner Tibor szerk.: A Művészeti Bizottság jegyzőkönyvei 1962–1966. Adatok és adalékok a hatvanas évek művészetéhez. Képző- és Iparművészeti Lektorátus, Budapest 2002, I. kötet 369–386.*

18 A kongresszus jegyzőkönyvét a kor szokásainak megfelelően a Kossuth Kiadó adta közre 1967-ben. A Központi Bizottság Kádár János főtitkár által elmondott beszámolója szokatlanul enyhe húrokat pengetett. A kinyomtatott jegyzőkönyv 64. oldalán olvashatók az alábbiak: „A kulturális életnek elsősorban eszmei eszközökkel történő irányítása, decentralizált és demokratikus felépítése, az, hogy a stíluskérdésekbe hatalmi szóval nem szólunk bele, és biztosítottuk a kísérletezés szabadságát – az alkotói légkör javulásához vezetett.” A 65. oldalon pedig az így elért eredmények felsorolása következett – és benne a következő mondat: „Képző- és iparművészetünk különösen a monumentális szobrászatban, a képgrafikában és az iparművészet több ágában ért el jelentős eredményeket.” Ilyesmit eladdig hiába keresett volna bárki ily hangsúlyos párt dokumentumban, nem is beszélve arról, hogy a képgrafika akkori megújulása az évtized elején még a nyilvánosság fórumaitól megfosztott, majd minden munkalehetőségtől elzárva kizárólag a könyvillusztráció gettójába szorított Kondor Béla nevéhez és munkásságához volt egyértelműen hozzákötődő. Pálfordulásról azért nem volt szó, csupán a szoros tartalmi követelések enyhítéséről, és a mérlegelés lehetőségének tágításáról, a néven még nem nevezett „tűrésnek” a támogatás és a tiltó elutasítás közé való beeresztéséről. A művészetekről szóló határozat 31. pontja (474–475. pp.) ugyanis így szólt: „A kulturális forradalom eredményeként tovább nőtt a tömegek érdeklődése az irodalom és a művészetek iránt. (...) A VIII. Kongresszus határozatainak megfelelően támogatunk minden olyan törekvést, amely a valóságot jellemző vonásaiban ragadja meg, s igyekszik méltó művészi színvonalon kifejezni. (...) Az eredmények azonban nem feledtetik el, hogy írói-művészi körökben jelentkeznek a szocializmustól idegen irányzatok, amelyek elszakítják az irodalmat és a művészetet a társadalomtól és hangot adnak a társadalom törekvéseivel ellentétes nézeteknek. Ezekkel szembeállítjuk

a pártosság elvét, amely elsősorban azt jelenti, hogy az irodalomnak és a művészetnek tudatosan kell állást foglalnia a jelenkor alapvető kérdéseiben: a szocializmus, a béke, a népek szabadsága és a haladás mellett. Az irányításnak továbbra is elsősorban politikai, eszmei ráhatásokkal kell élnie és világosabban meghatározni, hogy mit támogatunk, mi az, aminek helyt adunk, és amit elutasítunk. Támogatásban részesítjük a nagy tömegekhez szóló szocialista és egyéb humanista alkotásokat, helyt adunk a politikailag, eszmeileg nem ellenséges törekvéseknek, viszont kirekesztjük kulturális életünkől a politikailag ellenséges, antihumanista, vagy a közerkölcsöt sértő megnyilvánulásokat.”

19 MNL OL XIX-I-4-eee, a Művelődési Minisztérium miniszterhelyettesi értekezleteinek dokumentumai, 13. doboz, 1966. december 4-i ülés.

20 MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 67. doboz, 154. dosszié. Az 1967. január 13-i főosztályvezetői értekezlet résztvevőinek „álláspontját” rögzítő „Emlékeztető” szövegét és Aczél irányít mutató összefoglalóját lásd a Függelék 5. számú dokumentumában.

21 Uo. 14. doboz, 1967. január 23-i ülés. Az ülés után megfogalmazott határozatot Ilku Pál miniszter nem kiadományozta, az iratok közt csak a fogalmazványt őrizték meg. Lásd Függelék, 4. számú dokumentum.

22 MNL OL XIX-I-4-m, a Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti osztályának iratai, 52. doboz, a Lektorátusi iratok csomója. Lásd Függelék: 6.

23 MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 67. doboz, 154. dosszié: „Tervezet az önköltséges képzőművészeti kiállítások rendezésére” és Emlékeztető az ülés határozatáról. Lásd – az Agitációs és Propaganda Bizottság számára átdolgozott Előterjesztés szövegével, az Óvárának címzett levéllel, a sürgető feljegyzéssel és a ráfirkantott utasítással együtt – Függelék: 7.

24 A levél az elkészült, de nem tárgyalt előterjesztés egy példányával együtt Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti osztályának iratai közt fekszik: MNL OL XIX-I-4-m, 60. doboz, Lektorátusi iratok csomója. Lásd a Függelékben a 7. számú dokumentumsor utolsó darabját.

25 MNL OL XIX-I-4-m, 66. doboz, a Kiállítási Intézményekkel folytatott levelezés csomója, 90.286/1968. február 8. sz. irat. A két „önköltséges” kiállító Fajó János és Karácsony Géza lett volna. A levelet és a rá adott választ, valamint a Lektorátusnak küldött – és a miniszterhelyettesi utasító irattal lényegében azonos tartalmú – osztályvezetői utasítást, más ide tartozó iratokkal együtt lásd a Függelékben a 8. sz. dokumentum-csomóban.

26 Így kapott például bemutatkozási lehetőséget 1968-ban Fajón kívül Csáji Attila és (valószínűleg) Karátson Gábor, 1969 őszén Keserü Ilona, Bencsik István és Major János, 1970-ben Bak Imre és Konkoly Gyula, Jovánovics György és Nádler István, 1972-ben Halmy Miklós stb. Az „önköltséges kiállítások” dolga azonban – utólag, a valószínűleg hiányos és rendezetlen irattömegben szétszórt levelek szerint – mindvégig zavarosan működött. Lásd Függelék: 9.

27 A hatvanas évek szellemi és művészeti folyamatainak rekonstruálását első ízben a Magyar Nemzeti Galéria Hatvanas évek. Új törekvések a magyar képzőművészetben című kiállítás kísérte meg 1991-ben (rendezte:

Beke László, Dévényi István, Horváth György, katalógusát szerkesztette Nagy Illdikó; a katalógusban a műtárgysoron és a reprodukciókon kívül bő adattár van, továbbá a hatvanas évek művészeti és szellemi folyamatait áttekintő tanulmányok és visszaemlékezések olvashatók). A történekek egykorú nyomait elsősorban az irodalmi lapokban (Új Írás, Kritika, Kortárs, Élet és Irodalom), a Valóság c. folyóiratban érdemes keresni. Az egykorú szakirodalmi könyvek sorából Németh Lajos Modern magyar művészet c. – bőséges irodalomjegyzéket is tartalmazó – könyvére (Corvina, Budapest 1972), Frank János Szóra bírt műtermek c. interjúkötetére (Magvető Könyvkiadó, Budapest 1975), Pernecky Géza Tanulmányút a Pávakerthbe c. esszé-kötetére (Magvető Könyvkiadó, Budapest 1969), a Corvina Kiadó három Képzőművészeti Almanachjára (1969–1972), és a Corvina Kiadó Művészet és elmélet sorozatában 1976-ban megjelent Kritikák és képek 1945–1975 című kötetre (összeállító: az MTA Művészettörténeti Kutató Csoportjának munkatársai) emlékeztetnék. Az utóbbi évtizedek szakmai eredményeit tartalmazó összefoglalások köréből l.: Szabadi Judit: Hagyomány és korszerűség. Avantgarde kezdeményezések a 60-as évek magyar festészetében (Magvető Kiadó, Gyorsuló idő sorozat, Budapest 1987), András Gábor, Pataki Gábor, Szűcs György, Zwickl András: Magyar képzőművészet a 20. században (Corvina Kiadó, Egyetemi Könyvtár, Budapest 1999) és Beke László, Gábor Eszter, Prákválvi Endre, Sisa József, Szabó Júlia: Magyar művészet 1800-tól napjainkig (Corvina Kiadó, Egyetemi Könyvtár, Budapest 2002) – mindkét kötet sok reprodukciót és alapos irodalomjegyzéket tartalmaz.

28 Petri Gallánál állított ki például Attalai Gábor, Bak Imre, Csáji Attila, Csiky Tibor, Csutoros Sándor, Lisziák Elek, Lugossy István, Molnár Sándor, Nádler István, Veszelszky Béla; megfordult nála Bálint Endre, Kassák Lajos, Korniss Dezső, Pilinszky János, Szentkuthy Miklós és felsorolhatatlanul sok modern zenét művelő muzsikussal, akik itt ismerkedhettek meg a legújabb komolyzenei és jazz irányzatokkal. L. Bódi Lóránt: Művészeti és közösségi élet Petrigalla Pál szalonjában 1959–1970. Új Forrás 2011/6, 49–65; Bicskey Zoltán: Petrigalla. Jazz Studium 1990, No.17 (az interneten: jazzkutatas.eu/article.php?id172).

29 Közülük elsősorban a Vásárhelyi Pál Kollégium vált nevezetessé, évente legalább tucatnyi rendezvénnyel – és olyan kiállítókkal, mint Csiky Tibor, Hencze Tamás, Keserü Ilona.

30 KISZ-klubja látta vendégül például Konkoly Gyula kiállítását. Továbbá a Műszaki Egyetem „R” épületében 1970-ben megnyitott, Csáji Attila által szervezett és rendezett, máig csak „R-kiállítás”-ként emlegetett hivatalos engedély és zsűri híján mindössze három napig látható nagy, közös avantgárd szemlének, amelyen az „elődöket” Korniss Dezső képviselte, az ifjú nemzedékből pedig az „Iparterv” és a „Szürenon” kiállítói (Attalai Gábor, Bak Imre, Baranyay András, Csáji Attila, Csiky Tibor, Csutoros Sándor, Donáth Péter, Erdély Miklós, Galántai György, Haraszty István, Haris László, Hencze Tamás, Illyés István, Jovánovics György, Lakner László, Lantos Ferenc, Major János, Méhes László, Molnár Sándor, Molnár V. József, Nádler István, Pauer Gyula, Papp Oszkár, Szentjóby Tamás, Temesi Nóra, Tóth Endre és Türk Péter) vettek részt, nyilván az egyetem, illetve valószínűleg annak KISZ-szervezete adott legalizáló hátteret. Az R-kiállít-

tásról bő irodalomjegyzékkel ellátott szócikk jelent meg a Kortárs Magyar Művészeti Lexikonban (Enciklopédia Kiadó, Budapest 2001, főszerkesztő *Fitz Péter*, felelős szerkesztő *F. Almási Éva*), III. kötet, 207.

31 Itt rendezett kiállítást 1968-ban Molnár Sándor, Frey Krisztián, Pauer Gyula, Tót Endre, 1969-ben Baranyay András, Hencze Tamás, Lakner László és Siskov Ludmil.

32 1961-ben Kassák Lajosnak volt itt kiállítása.

33 1959-es – megnyitott, majd hamarosan betiltott – Fényes Adolf termi kiállítása után legközelebb itt mutatta meg újabb munkáit Kondor Béla. Volt itt kiállítása Kassák Lajosnak, Csáji Attilának, Csutoros Sándornak, Gyémánt Lászlónak, Pauer Gyulának, és még sok „túrt” vagy „tiltott” műveket alkotó művészek.

34 Az első kiállításon Bak Imre, Frey Krisztián, Hencze Tamás, Jovánovics György, Keserü Ilona, Konkoly Gyula, Lakner László, Molnár Sándor, Nádler István, Siskov Ludmil és Tót Endre állított ki; a másodikon Baranyay András, Erdély Miklós, Major János, Méhes László és Szentjóbgy Tamás is csatlakozott az előbbiekhöz. Mindkét kiállítást Sinkovits Péter művészettörténész, a KKI munkatársa rendezte. A hivatalos kultúrpolitikát erősen irritálták a bemutatók, az újságokat elítélő kritikák közlésére utasították, de másban nem korlátozták a résztvevőket.

35 A Kassák Művelődési Ház adott helyet számos egyéni kiállítás mellett a Csáji Attila által rendezett „Szüreenon” kiállításnak (résztvevői: Baranyay András, Csáji Attila, Csutoros Sándor, Gyémánt László, Méhes László, Papp Oszkár, Pauer Gyula, Rádóczy Gyarmathy Gábor, Siskov Ludmil, Visky Balás Csanád, Zeisel Magda). A kiállításról l. a Kortárs Magyar Művészeti Lexikon szócikkét: i. m. 643–644.

36 Ők adtak helyet például 1963-ban Lakner László, 1964-ben Czimra Gyula és Lakner László, 1965-ben Szabó Ákos, 1966-ban Gyarmathy Tihamér, 1967-ben Frey Krisztián kiállításának.

37 Haraszty István itt rendezett kiállítást 1967-ben.

38 1967-ben itt rendezhetett kiállítást Halász Károly.

39 1966-ban Tót Endre itt rendezett kiállítást.

40 Ez a galéria a budapesti Tanács (ma Károly) körúton volt – benne rendezett kiállítást 1964-ben Korga György, 1967-ben Gyémánt László.

41 A Bajcsy Zsilinszky úton (később Stúdió Galériaként a Fiala Képzőművészek Stúdiója állította itt ki tagjainak munkáit). A Dürer Teremben folyamatosan lehetett vásárolni modern grafikákat, és rendszeresen rendeztek kiállításokat – 1966-ban például Maurer Dóra műveiből.

42 1963-ban Csontváry Kosztká Tivadarnak, 1964-ben Kondor Bélának és a szentendrei festőknek (Bálintnak, Kornissnak és a többieknek), 1965-ben Ferenczy Noéminek, Korniss Dezsőnek és Vilt Tibornak, 1966-ban Schaár Erzsébetnek, 1967-ben Ferenczy Béninek és Ország Lilinek volt itt – többek között – kiállítása. Az István Király (később Szent István Király) Múzeum működéséről és kiállításairól részletes adattár jelent meg: Fehérvári kiállítások 1963–1993. Összeállította *Kovács Péter, Kovalovszky Márta, Ladányi József, Lakat Erika, Sasvári Edit*. A Szent István Király Múzeum Közleményei, 8. sorozat, Székesfehérvár 1994. A tárgyról lásd még: *Kovalovszky Márta: Harap utca 3. Városi Képtár – Deák Gyűjtemény, Székesfehérvár 2013.*

43 Náluk állított ki például 1967-ben Swierkiewicz Róbert.

44 1961: Lakner László, Paizs László, 1963: Kondor Béla, Lakner László, 1964: Altorjai Sándor, Baranyay András, Deim Pál, Fajó János, Karátson Gábor, Lakner László.

45 Itt szerepeltek Altorjai Sándor, Bak Imre, Baranyay András, Gyémánt László, Karátson Gábor, Keserü Ilona, Kóka Ferenc, Korga György, Lakner László, Major János, Molnár Sándor, Siskov Ludmil képei.

46 Itt állíthatott ki 1969 májusában Kóka Ferenc, szeptemberben pedig Lakner László mutathatta be a „Rózsa”- és a „Száj”-sorozatot.

47 Igaz, a kör néhány tagja – például Gyémánt László, Lakner László, Szabó Ákos, Siskov Ludmil, Tót Endre – nehezen viselte a lelki nyomást, és ki rövidebb, ki hosszabb időre, ki véglegesen külföldre távozott. A többség azonban idehaza maradt, megvívta a maga harcát és az élre került: vezető és az ifjabbaknak irányt mutató mesterként lépett fel például az Ernst Múzeumban 1984-ben megrendezett Frissen festve című tárlaton, a Magyar Nemzeti Galéria 1986-ban megnyitott Eklektika '85 című kiállításán, sőt, az olyan állami reprezentációt jelentő tárlaton, mint amilyen az 1985-ben a Múcsarnokban rendezett 40 alkotó év volt, továbbá Ausztriában és az NSZK-ban, Franciaországban, Olaszországban, egyszóval Európa majd' minden művészeti központjában, a modern magyar művészetnek a Múcsarnok által szervezett bemutatóin. Az 1986-os XLII. Velencei Biennálé magyar pavilonjának kiállítói pedig – amikor Néray Katalin, a Biennálé új nemzeti biztosa szakított a protokoll addig követett íratlan szabályaival – Bak Imre, Birkás Ákos, Kelemen Károly és Nádler István voltak, a következőre pedig Bukta Imre, Pinczehelyi Sándor, Samu Géza műveiből válogatott.

48 Szó szerinti másolat: normál, kivonat: dőlt betűkkel.

CHAPTERS IN THE HISTORY OF THE FINE ARTS FUND: THE SPRING EXHIBITION AND “THE THREE T”-S AS REFLECTED IN THE DOCUMENTS

II. A SHORT WALK AROUND THE “THREE T’S” AND THE “SELF-PAID EXHIBITIONS”

Artists’ recollections of the Kádárist period of Hungarian socialism as well as the analyses of the cultural policy of the one-party state include as a permanent motif the “three T’s” for the initial letter of the Hungarian words for banning, toleration and support (tiltás, tűrés, támogatás) designed in theory for works and in practice applied partly to works and partly to artists. The reminiscing artists and the analysts are more or less at one declaring that “three T’s” were “created” by György Aczél to describe the working of the art policy he dictated between 1957 and 1985.

The matter is however far more complicated. First, the control of art policy was only partly in Aczél’s hand at the beginning of the period, and at that time there was no trace of the “three T’s”, but at most two were experienced: banning and support. Secondly, Aczél’s art policy was not solely his: the demarcation of his scope always fundamentally depended on the actual high political circumstances and on the party leaders who tried to hold them in sway.

In the years of retaliation after the 1956 revolution between 1957 and 1962 the HSWP addressed all social groups including of course the artists from the position of power. For Aczél, it would have been in vain to add anything to the memorandum “on the situation of our literature” discussed by the party PC on August 6, 1957 as much as it was in vain to include that “reserving the right of criticism, the party and the government (...) allow publicity to any non-realist trend that is not hostile to the people’s democracy” in the released resolution – that was not an indication of a “tolerant” art policy. This is massively proven by the “guiding principles” of the HSWP’s “cultural policy” announced in the summer of 1958 which declared that “the party will not put up with the fact that the inferior formalist products of bourgeois decadence (...) should pollute the taste of our people without inhibitions.” Consequently, the “non-realist” trends – though not hostile “to the people’s democracy” did not have a say in literature or any other genre, including fine arts. Only the Ministry of Culture could have allowed them some scope, for the key to all publicity – in case of fine arts, the preliminary permission process for exhibitions – got into the hands of the art department of the ministry from autumn ’57, but they had no intention to give room to artists creating abstract, surrealist, etc. works qualified as “anti-humanist”.

In the early sixties the grip of the dictatorship was loosened. In his closing address at the 8th congress of the HSWP János Kádár announced the slogan of the new times: “Those who are not against us are with us.” In this relaxed atmosphere the ministry in charge of artistic matters was ready to make concessions. Small concessions, of

course: they deemed it sufficient to give permission for four exhibitions a year in the smallest exhibiting room of Budapest for the representatives of “artistic trends alien to our goals but not hostile in its contents”, provided that they were willing and able to cover all costs of the exhibitions from their pockets. The plan was thrashed out in detail. György Aczél consulted personally with the head of the cultural subdivision of the HSWP László Szecsődi before the memorandum to be submitted to the party’s Committee of Agitation and Propaganda. Yet the case did not reach the committee and in 1963 it was removed from the agenda. Notably because, in late 1962, the Soviet political leadership launched a campaign against all modern styles – not for the first or the last time – which the Hungarian decision-makers – who had enough trouble with the architects’ viewpoint that they would not see any “thematic works” in their buildings – could not disregard.

The case of the “self-paid exhibitions” came up again around the middle of the decade when preparations for the “new economic mechanism” to be launched in 1968 required the differentiation of the tools of a cultural policy that until then only knew of support and banning and the increased flexibility of allocating financial support, so they inserted the category of “tolerable” or “permissible” works between the supported and banned ones concerning public showing. Then on May 4, 1967 the ministry ordered the Lectorate of Fine and Applied Arts to insert in the schedule of exhibitions “self-paid” and “semi-self-paid” showings, and instructed the Kunsthalle to stage them in the Fényes Adolf gallery. The cost to be paid was 5000 and 2500 HUF, respectively. The first such exhibitions were opened in 1968.

Not many such showings took place. There was no point. From the early sixties nearly all forbidden fruits – works by the classic and new generations of Hungarian avant-garde – were accessible at first in private homes, later in university clubs, culture houses, the Club of Young Artists, from 1963 in the most important venue, the King St Stephen Museum in Székesfehérvár and later in the Janus Pannonius Museum in Pécs.

The paper whose preliminary writing was published in *Művészettörténeti Értesítő* 2015/2 presents the archival sources of the above process in the appendix.

HORVÁTH György művészettörténész / art historian,
Budapest, horvathgy.arthist@gmail.com

Kulcsszavak: képzőművészet 1957–1967, pártirányítás, tiltás, tűrés, támogatás, Aczél György miniszter, önköltséges kiállítások / *Keywords:* fine arts 1957–1967, party control, banning, tolerating, supporting, minister György Aczél, self-paid exhibitions